

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

**Zavržení rodiče v opatrovnických kauzách
z pohledu sociálních pracovníků orgánu
sociálně - právní ochrany dětí**

Diplomová práce

Autor: Bc. Hana Malá
Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Hana Malá

Studium: U15045

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Zavržení rodiče v opatrovnických kauzách z pohledu sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí**

Název diplomové práce AJ: Parents repudiated in cases of a guardian from the point of view of social workers as a law and social authority of children protection

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

V práci bude poukázáno na problematiku odcizeného rodiče, se kterým se sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí setkávají v rodinných sporech. Problematika bude uvedena v historickém kontextu, představí kriteria posuzování přítomnosti tzv. syndromu zavrženého rodiče PAS, možnosti a limity sociálních pracovníků orgánu SPOD Magistrátu města v Hradci Králové. Výzkumnou metodou bude kvalitativní výzkum - kazuistiky a polostrukturovaný rozhovor se sociálními pracovníky OSPOD MMHK, s cílem zjistit v jakých kauzách se sociální pracovníci setkávají se zavrženým rodičem a jaké jsou jejich možnosti řešení.

BAKALÁŘ, E. Syndrom zavrženého rodiče. In: Násilí na dětech. Sborník, Praha: 2003 GARDNER, R. A. Syndrom zavrženého rodiče. MPSV, Praha: 1996 MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha: 1994 MATĚJČEK, Z.;DYTRYCH,Z. Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči. Praha: 1992

Garantující pracoviště: Katedra sociální práce a sociální politiky,
Ústav sociální práce

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.12.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Bc. Hana Malá

Děkuji své vedoucí paní Mgr. Lucii Smutkové, Ph.D., za velmi přínosné odborné rady, vstřícnost a zkušenosti, které mi pro mou diplomovou práci poskytla a za její trpělivost.

Abstrakt:

MALÁ, Hana. *Zavržení rodiče v opatrovnických kauzách z pohledu sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí.* Hradec Králové, 2017. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

V diplomové práci je poukázáno na problematiku odcizeného rodiče, se kterou se sociální pracovníci orgánu sociálně - právní ochrany dětí setkávají v rodinných sporech. Cílem je zjistit, v jakých kauzách se sociální pracovníci setkávají se zavrženým rodičem a jaké jsou jejich možnosti řešení.

Teoretická část práce se zabývá v první kapitole syndromem zavrženého rodiče, se zaměřením na historický kontext, na rozdíl mezi odcizeným rodičem a zavrženým rodičem a poté definuje diagnostická kritéria syndromu zavrženého rodiče. V druhé kapitole je vymezena činnost sociálně - právní ochrany dětí a podrobněji přibližuje výkon sociálně - právní ochrany dětí na Magistrátu města v Hradci Králové. V závěrečné kapitole jsou představeny možnosti řešení a nutnost mezioborové spolupráce.

Praktická část popisuje kvalitativní výzkumnou strategii, která byla zvolena jako metoda výzkumného šetření a samotný průběh sběru dat. Následují interpretace zjištěných dat dle jednotlivých dílčích cílů.

Klíčová slova:

syndrom zavrženého rodiče, sociálně - právní ochrana dětí, zájem dítěte

Abstract:

MALÁ, Hana. *Condemnation of custodial parents in casuistry from the perspective of social workers the authority of social - legal protection of children*. Hradec Králové, 2017. Diploma Degree Thesis. University of Hradec Králové.

Issues of disaffected parents have been described in this diploma work as social workers of the authorities of social-legal protection of children meeting them in family disagreements. The goal is to identify specific cases the social workers meet the issue of a repudiated parent and what are the possible solutions.

Theoretical part of this work is describing the syndrome of a repudiated parent in its first chapter, emphasizing the historical context, showing the difference between a disaffected parent versus a repudiated parent and diagnostic standards define of the repudiated parent' syndrome. The second chapter dealing with social-legal protection of children and detailing the output of social-legal protection of children at Municipal Authorities of Hradec Králové. Solution options and the necessity of an interdisciplinary cooperation have been introduced in the concluding chapter.

The practical part is describing the qualitative research strategy, chosen as a method of the research investigation and its process of collecting data's. Following interpretation of the data according by individual milestones.

Key Words:

parental alienation syndrome, social - legal protection of children, interest of the child

Obsah

Seznam použitých zkratk:	9
Úvod	10
TEORETICKÁ ČÁST	13
1 Syndrom zavrženého rodiče	13
1.1 Historie vzniku termínu syndromu zavrženého rodiče	13
1.2 Riziko vzniku zavrženého rodiče	14
1.2.1 Oprávněné zavržení rodiče	16
1.3 Odcizený nebo zavržený rodič?	17
1.3.1 Syndrom zavrženého rodiče nebo partnera?	17
1.4 Diagnostická kritéria syndromu zavrženého rodiče	18
1.4.1 Projevy syndromu zavrženého rodiče u dítěte	19
2 Sociálně - právní ochrana dětí	22
2.1 Magistrát města v Hradci Králové jako veřejná instituce	24
2.2 Oddělení sociálně - právní ochrany dětí při Magistrátu města v Hradci Králové 28	
2.3 Činnost sociálního pracovníka sociálně - právní ochrany dětí	29
3 Možnosti řešení v kauzách se syndromem zavrženého rodiče z pohledu sociálního pracovníka	31
3.1 Rodinné uspořádání po rozpadu manželství	31
3.2 Zjišťování názoru dítěte v souvislosti se syndromem zavrženého rodiče	33
3.3 Odborná spolupráce při zjištění syndromu zavrženého rodiče	35
PRAKTICKÁ ČÁST	38
4 Metodika výzkumného šetření	38
4.1 Hlavní cíl a dílčí pomocné cíle	38
4.2 Strategie výzkumu a techniky sběru informací	40
4.3 Časový plán výzkumného šetření	40
4.4 Využití předvýzkumu	41
4.5 Popis realizace výzkumného šetření a výběru souboru respondentů	41

4.6 Rizika výzkumného procesu	42
5 Interpretace výstupů výzkumného šetření	44
5.1 Interpretace prvního dílčího cíle	44
5.2 Interpretace druhého dílčího cíle	46
5.3 Interpretace třetího dílčího cíle	49
Závěr	51
Zdroje:	54
Seznam příloh:	59

Seznam použitých zkratk:

DC	dílčí cíl
K	kazuistika
MM HK	Magistrát města Hradec Králové
OSPOD	oddělení sociálně-právní ochrany dětí
SPOD	sociálně - právní ochrana dětí
SZR	syndrom zavrženého rodiče
TO	tazatelská otázka

Úvod

Syndrom zavrženého rodiče může zpočátku připomínat lékařskou terminologii, přesto se zde jedná výhradně o sociálně psychologickou podstatu. V současné době probíhají přípravné práce na podkladech, které jsou zapotřebí k tomu, aby syndrom zavrženého rodiče mohl být zařazen do mezinárodní klasifikace onemocnění a poruch. Syndrom je znám v řadě zemí a je považován za negativní společenský jev. Jedná se především o dlouhodobý proces, který se týká naprosto všech zúčastněných, kde nikdo není výhercem, ale všichni se zdají být poraženým.

Ve své práci používám pojem „syndrom zavrženého rodiče“, který vnímám jako synonymum pro výraz „zavržený rodič“.

Gardner (1996) definoval v 80. letech 20. století syndrom zavrženého rodiče jako stav, kdy se dítě odvrátí od jeho dosavadních zkušeností s oběma rodiči a vytvoří se u něj jakási šablona "černo-bílého" vidění vlastních rodičů, kdy jeden rodič (ten, který popouzí) je ideální a bez chyb a druhý (zavržený) naopak zlý, který nemá žádné dobré vlastnosti.

Další ze známých definic zní takto: *„O syndromu zavrženého rodiče hovoříme, dojde-li k vypěstování nekompromisně kladného příklonu dítěte k jednomu - tomu hodnému, milovanému - rodiči a současně k nekompromisnímu zavržení druhého rodiče, toho zlého, nenáviděného. Děje se tak v rámci rodičovských sporů o svěření dítěte nebo o styk s dítětem.“* (Jedlička, 2016)

Téma syndromu zavrženého rodiče jsem začala registrovat ve své profesi sociální pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí až v posledních letech, když jsem se osobně setkala s rodinami, kde přímo uvedený syndrom byl pojmenovaný ve zpracovaném znaleckém posudku, který byl zadán v rámci dlouhodobého soudního sporu. Měla jsem a mám možnost porovnávat chování rodičů, vývoj u samotného dítěte, které je z mého pohledu považováno za oběť.

Na Univerzitě v Hradci Králové – Pedagogické fakultě, byla již s podobnou tematikou obhájena bakalářská práce, kdy jejím hlavním cílem bylo především zjistit, jaké jsou příčiny vzniku syndromu zavrženého rodiče. Předložená diplomová

práce by měla být specifická především v tom, že se s uvedenou problematikou bude zabýváno z pohledu sociálního pracovníka, který pracuje přímo s takovými dětmi, kde je syndrom zavrženého rodiče diagnostikován ze soudních znaleckých posudků.

Z mého pohledu je práce stěžejní především v tom, že má přinést vhled do dané problematiky a měla by poukázat na případné nedostatky v možnostech přijímaných opatření ze strany sociálních pracovníků sociálně - právní ochrany dětí, kteří se setkávají ve svých kauzách se zavrženým rodičem ze strany dítěte.

Hlavním cílem mé práce bude zjistit, jaké mají sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí povědomí o syndromu zavrženého rodiče a jaká opatření při práci s ním využívají. K dosažení hlavního cíle práce, si pak specifikuji tyto dílčí cíle (dále jen DC):

DC I Zjistit, v jakých kauzách se sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí setkávají se zavrženým rodičem.

DC II Zjistit, jak sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí vnímají zákonné možnosti pro sociální práci s rodinou v případě zavrženého rodiče.

DC III Zjistit, jaká opatření sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí zvolili v sociální práci s rodinou se zavrženým rodičem.

K vlastnímu výzkumu využiji kvalitativní výzkumnou strategii. Prostřednictvím rozhovorů se sociálními pracovníky sociálně - právní ochrany dětí Magistrátu města v Hradci Králové přiblížím postup v přístupu sociálních pracovníků při sociální práci s rodinou. Výzkum bude doplněn studiem dokumentů, kdy se bude konkrétně jednat o analýzu prostudované spisové dokumentace, kde se uvedená problematika vyskytuje.

V teoretické části se zaměřím nejprve na historický kontext zavrženého rodiče, dále vysvětlím samotné vnímání uvedeného termínu. V následující kapitole vymezím jednotlivá kritéria, která stanoví určení syndromu zavrženého rodiče. Ve druhé kapitole se zaměřím na činnost oddělení sociálně - právní ochrany dětí při Magistrátu města v Hradci Králové a v poslední třetí kapitole se budu věnovat možnostem řešení

dané problematiky a potřebě spolupráce zainteresovaných subjektů. Za každou kapitolou bude následovat stručné shrnutí shora uvedeného.

V praktické části se zaměřím na výzkum, kde popíši postup a zjištěné informace budu propojovat s dílčími výzkumnými cíli, kdy se pokusím o interpretaci hlavního výzkumného cíle a závěrem zhodnotím, zda došlo k naplnění vytyčeného cíle.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Syndrom zavrženého rodiče

Na úvod do samotné problematiky se pokusím vyjasnit pojem zavrženého rodiče a zaměřím se na historii vzniku tohoto pojmu. Dále upozorním na rizika vzniku syndromu zavrženého rodiče a přiblížím rozdíl mezi odcizeným a zavrženým rodičem. Obsah kapitoly je významově relevantní k prvnímu dílčímu cíli - zjistit, v jakých kauzách se sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí setkávají se zavrženým rodičem.

Syndrom zavrženého (odcizeného) rodiče (SZR) je porucha, která se projevuje soustavným a neodůvodněným odmítáním ze strany dítěte a nenávisí ke svému rodiči. Jedná se o soubor příznaků u dítěte, nikoli míra snahy zavrhujeícího jedince. Dle R. A. Gardnera (1996) se tak označuje proces, kdy ze strany rodiče je samotnému dítěti vštěpován odpor a kritika vůči rodiči druhému. Je třeba zdůraznit, že se jedná o kritiku neoprávněnou. Patří zároveň do kategorie dětské rozvodové (rozvodové) psychopatologie. Takový syndrom se řadí do jednoho z druhů psychického týrání dítěte. „*Termín je použitelný jen tehdy, kdy rodič nedal důvod k tomu, co by u dítěte mohlo vyvolat oprávněnou nenávisť.*“ (Gardner, 1996, s. 13)

1.1 Historie vzniku termínu syndromu zavrženého rodiče

Prvotní zmínku o syndromu zavrženého rodiče použil americký pedo-psychiatr Richard A. Gardner (1931 – 2003) ve svém odborném článku, který publikoval v roce 1985. V uvedeném článku popsal tento syndrom jako onemocnění, které již pozoroval celých pět let.

Psycholog PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, který se věnuje rodinné a manželské terapii a přednáší dnes psychologii pro zahraniční studenty, se kterým konzultujeme řadu konkrétních případů v naší praxi na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, komentuje tento syndrom jako nový termín pro starý pozorovatelný jev. Připodobňuje ho „oidipovskému komplexu“. Mohu zde s takovým tvrzením částečně souhlasit, pokud

nebudeme výhradně tvrdit, že se setkáváme s takovým komplexem jen ze strany ženského pokolení.

Již v roce 1987 jako první R. A. Gardner systematicky formuloval koncepci PAS v knize *The Parental Alienation Syndrome and the Differentiation Between Fabricated and Genuine Child Sex Abuse*, kde popsal syndrom zavrženého rodiče, techniky, motivy, symptomy a důsledky a navrhl terapeutické řešení. V roce 1992 vydal Richard Gardner knihu s názvem *The parental Alienation Syndrome* a o šest let později další rozšířené vydání.

Pro sociální pracovníky byla v České republice o několik let později v 90. letech vydána příručka, kterou vydáním zaštitilo přímo Ministerstvo práce sociálních věcí a zdravotnictví, která by měla fungovat jako příručka pro sociální pracovníky k přímému výkonu práce.

V České republice se této problematice začal věnovat Eduard Bakalář, který tak navázal na Richarda Gardnera. Přestože tento pojem se objevuje již více než 60 let, nedošlo k dnešnímu dni k zařazení takového syndromu do Mezinárodní klasifikace duševních nemocí pod diagnózu. Souhlasím zcela s autorkou knihy: *Dospělé děti se syndromem zavrženého rodiče*, Amy Baker, kde se autorka snaží přiblížit celkem 40 případových studií.

„Dr. Baker v rozhovoru o syndromu zavrženého rodiče a jeho dosavadním nezařazení do mezinárodní klasifikace nemocí hovoří o lobbingu a silném zákulisním tlaku. Takže zdůrazňuje – to, že PAS nebyl zahrnut do DSM, neznamená, že neexistuje.“ (Admin, 2016)

1.2 Riziko vzniku zavrženého rodiče

Riziko ohrožení SZR je nejvyšší právě v situaci rozpadajících se a již rozpadlých rodin, kdy dítě je ve výlučné péči jednoho z rodičů.

Zavržení rodiče je běžnější jev, než se často předpokládá. V současné době dochází k rostoucímu faktoru zavržení rodiče v opatrovnických sporech; odhady ohledně rodičovského zavržení se pohybují v rozmezí 11-15% rozvodů týkajících se dětí. (Kruk, 2016)

Na dítě samotné velmi negativně působí atmosféra napětí a stresu, která se v rodině vytvořila v důsledku rozchodu rodičů. V důsledku rozchodu rodičů se mění i samotné chování rodičů k dětem, kdy rodiče nevnímají nebo reagují na potřeby dětí neadekvátně, případně netrpělivě. Mohu potvrdit z vlastní pracovní zkušenosti, kdy vstupují do rodiny, kde se rozpadá vztah rodičů a zjišťuji nejen názor samotných dětí ale i rodičů. Rodiče je nutno upozorňovat, přestože mohou sdělovat, že dítě je ušetřeno jejich dohadům, ať si všímají projevů u svých dětí v takovém náročném období, jako je jejich rozchod a věnují dětem daleko větší pozornost. S dětmi víc hovoří, vysvětlují, odpovídají. Naopak dětem se snažím předat informaci o tom, že ony samotné mají starosti vlastní, nechť neřeší problémy svých rodičů a nebojí se vyjádřit přímo směrem ke svým nejbližším, co cítí, jak danou situaci vnímají. Je důležité ukazovat rodičům, jak vytvořit vhodné klima, aby dětem zajistili, že se s jejich dítětem nikdo „nerozvede“ a klást důraz především na prioritu zajistit autentické potřeby dětí.

Mohu se ztotožnit s názorem Teybera (2007), který uvádí, že v důsledku rozvodu dochází ke změnám, které představují pro děti zátěž, které nerozumí, ale musí se s ní vyrovnat.

„Děti padnou do průrvy mezi rodiči, vydané napospas jejich napětí, nechápou, nevědí, komu stranit, trápí se, zneklidní, jdou depresivní nebo agresivní, anebo si jdou svou vlastní třetí cestou...“ (Prekopová, Šturma, 2012, s. 34)

K dobré adaptaci u dětí dochází, když mají silnou citovou podporu, rodiče jsou důslední, mají s nimi blízký a důsledný vztah a pokud nejsou děti zatahovány do konfliktů.

Dítě se může stát ale prostředníkem, přes kterého si rodiče vyřizují své vlastní problémy. *„Až na malé výjimky již v období rozvodu, ať již záměrně, vědomě či nevědomě, snaží se oba rodiče přetáhnout dítě či děti na svoji stranu.“* (Matějček, Dytrych, 1999, s. 38)

Je možné hledat oporu v tvrzení Klimeše (2015), který tvrdí, že i velice inteligentní rodiče, se kterými se ve své praxi v rodinné poradně setkal, se snížili k absurdním tvrzením o druhém partnerovi, se kterým se chtějí rozejít a snaží se ze života dítěte

rodiče naprosto vyčlenit, odstranit. Shodně se vyjadřuje i Gardner (2010), který uvádí, že takový rodič, který zavrhuje druhého rodiče, se drží zcela svých smyšlených představ a jejich tvrzení nejsou naprosto opodstatněná.

Souhlasím s tvrzením Corneau (2012), který se zaměřil na rodiny, kde není přítomný otec a zdůrazňoval, že pojem „chybějící“ je mnohem obsažnější výraz než pojem „nepřítomný“. Znovu bych doplnila, že se nevztahuje pouze na absenci rodiče mužského pohlaví, ale i pokud se jedná o nepřítomnost ženského pohlaví – matky.

Dle Matějčka a Dytrycha (2002) samotné dítě přijme dva různé světy, dvě různá prostředí, ale jen pokud se mu nepřátelsky nemíchají.

Syndrom zavrženého rodiče vzniká v rodinném prostředí, které je zásadně narušené, kdy rozpory jsou přenášeny jedním z rodičů formou domácího násilí na děti.

Ztotožňuji se tak s výrokem Prekopové a Šturmy (2012), kteří považují preferování jednoho z rodičů za „absolutizaci rodičovského práva“, kdy se jedná o přímé neoprávněné povyšování práva na dítě, aniž by se v úvahu bral zájem dítěte. Pojmenování uvedeného termínu je velmi obtížné, protože se tak děje v uzavřeném rodinném prostředí, které je pro okolí velmi nedostupné. *„Projevy mohou pozorovat v širším sociálním kontextu sousedé, učitelé, sociální pracovníci, policisté, další svědci, soudní znalci a odborníci v krizových centrech. V současné praxi unikají příznaky u dítěte ve vztahu k odcizenému rodiči všem uvedeným kontaktům.“* (Michalicová, 2012)

1.2.1 Oprávněné zavržení rodiče

V této fázi bych velmi ráda upozornila i na existenci možné záměny zmíněného syndromu zavrženého rodiče, kdy zcela programuje jeden z rodičů s faktem, že v domácnosti docházelo k domácímu násilí, kterému bylo samotné dítě přítomné a má tak právo v podstatě agresivního rodiče zavrhnout. *„Pokud jsou nezletilí fyzicky nebo psychicky týráni, zavražďováni nebo jinak ovlivňováni agresivním rodičem nebo jeho partnerem, pak i po pobytu v léčebně nebo na psychiatrii či v krizovém centru, nebude s ním chtít vůbec komunikovat. Pokud k něčemu takovému dojde, je nezletilý v psychickém stresu ze setkání s tímto rodičem.“* (Michalicová, 2012)

Shodují se tak s názorem R. A. Gardnera (1996), kdy je velmi obtížné toto vylučující kritérium aplikovat víceméně spolehlivě, neboť se tak děje v situaci, kdy mezi rodiči vládnu spory a vzájemné osočování.

1.3 Odcizený nebo zavržený rodič?

V této souvislosti je třeba se zmínit o **syndromu odcizeného rodiče/dítěte**. Na rozdíl od syndromu zavrženého rodiče, kdy se jedná o nenávist a v návaznosti o morální odsouzení jednostranné, u syndromu odcizeného rodiče/dítěte je stav způsobem vzájemným odcizením v důsledku nedostatečného kontaktu a komunikace mezi rodičem a dítětem. Z mého pohledu bych vnímala tento rozdíl v termínech tak, že k odcizení dochází svévolně postupem času, kdy se nezletilý s druhým rodičem nevidá často, postupně ho může i vytěšňovat ze svého života.

V takovém případě se nejedná o manipulaci ze strany rodiče, který má dítě v péči.

Tématy se velmi intenzivně zabýval význačný český psycholog PhDr. Eduard Bakalář, CSc., který doporučoval přísné rozlišování těchto termínů v návaznosti na další možnou účinnou intervenci.

Základní rozlišení lze spatřovat v programovaném úsilí jednoho z rodičů o emocionální zvrát k druhému rodiči, výsledkem je převrácení původně kladného vztahu dítěte k rodiči ve lhostejnost nebo dokonce v nenávist. Pokud je výsledkem odpor dítěte a nenávist k rodiči na základě podnětů ze strany rodiče, s kterým žije, jedná se vždy o **syndrom zavrženého rodiče**.

V tomto textu a ve výzkumu se budu zabývat zavrženým rodičem, nikoli jeho odcizením.

1.3.1 Syndrom zavrženého rodiče nebo partnera?

Můžeme poukázat na orientaci ze strany rodiče na rodiče druhého, kdy se jeden z partnerů nedokáže smířit s tím, že už není pro bývalého partnera na prvním místě a ztrácí tak vliv nad jeho dalším životem.

Psychiatr Peter Pöthe, který je považován za autora pojmu zavrženého partnera, ve svém rozhovoru uvádí, že se jedná o „*soubor chování a projevů, který se v tzv. rozvodových sporech často opakují a které se právě vyznačují tím, že ten rodič, který je odejit, nebo vyhozen ze vztahu, nebo je opuštěn druhým rodičem, vyvíjí akce, které mají nevědomý nebo i vědomý cíl, udržovat patologickou závislost na partnerovi.*“ (Kizák, 2016)

Na straně opuštěného partnera je tak ponížení, že si bývalý partner dovolil opustit vztah a nelituje zároveň obětovat jakýchkoliv prostředků, zde mám především na mysli zájem dítěte, a to z toho důvodu, aby partnera tak měl stále pod kontrolou. Intervence ze strany sociálních pracovníků, kteří vstupují do takové situace z pozice sociálně - právní ochrany dětí, je velmi často nejistá, kdy samotní sociální pracovníci musí velmi jemně rozlišovat mezi hranicemi, kdy se jedná opravdu o zavrženého rodiče, či zavržení samotného partnera.

1.4 Diagnostická kritéria syndromu zavrženého rodiče

Dle Gardnera (1996) existuje celkem osm kritérií, kdy můžeme určit syndrom zavrženého rodiče:

Nenávistná kampaň za degradaci rodiče, kdy se vyjadřuje samotné dítě o zavrhaném rodiči hanlivě, projevuje negativní emoce a je zde znatelné programování ze strany druhého rodiče, kdy dítě může používat shodné výrazy jako programující rodič.

Neodůvodněné zdůvodňování nenávisti k zavrženému rodiči, kdy dítě využívá banálních výmluv a absurdní zdůvodňování, z jakého důvodu nechce k druhému rodiči.

Černobílé hodnocení rodičů, kdy dítě programujícího rodiče naprosto nekriticky zcela přijímá a druhého z rodičů bezdůvodně odmítá, osočuje a hovoří o něm pouze negativně.

Zjišťování nezávislého názoru dítěte, kdy dítě vyjádření o tom, že se nechce se zavrhaným rodičem vidat, považuje za vlastní a programující rodič tak zcela takový „názor“ zneužívá především před sociálními pracovníky, psychology a

soudci, kteří o úpravě styku se zavrhaným rodičem rozhodují. Z pozice sociální pracovnice se více budu zaměřovat na sdělování názoru dítěte v opatrovnických kauzách v další kapitole.

Podpora programujícího rodiče v rodičovském konfliktu, kdy dítě se zcela přiklání k názoru programujícího rodiče, bezvýhradně se s takovým názorem ztotožňuje a vytěsňuje, či dokonce ignoruje názor rodiče druhého.

Nepřítomnost pocitu viny u dítěte, kdy dítě naprosto tvrdě ignoruje emoce zavrhaného rodiče, naprostá absence jakéhokoliv podílu na pocitu viny za danou situaci.

Vypůjčené scénáře ze strany dítěte, kdy dítě reprodukuje vše, co slyší od programujícího rodiče a přenáší vše v naprosto shodných výrazech jako programující rodič a uvedené výrazy samotné dítě nikdy předtím nepoužívalo nebo jeho věku prostě není vlastní.

Rozšířené nepřátelství na členy širší rodiny, kdy dítě zahrnuje do svého nepřátelského postoje a odmítání i další členy rodiny ze strany zavrhaného rodiče.

Výše uvedená kritéria budou zjišťována a následně hodnocena i v průběhu výzkumné části této práce, konkrétně při rozhovorech se sociálními pracovníky.

1.4.1 Projevy syndromu zavrženého rodiče u dítěte

R. A. Gardner (1996) uvádí, že projevy u dětí jako takové se vyskytují v různé intenzitě a projevy tak dělí do základních tří kategorií: mírné, střední a vážné.

Rozdělení jednotlivých projevů se mi jeví jako velmi striktní a plně se s ním neztotožňuji, ale sám autor po svých výzkumech uvádí, že právě široká škála těchto projevů se striktně nemůže zařadit do uvedených kategorií, neboť se musí počítat i s lidskou vynalézavostí. Jedním z projevů u dítěte je **nenávisť k jednomu z rodičů**, kdy děti používají urážky a rodiče tak znevažují, přestože nemají pro taková vyjádření žádný racionální důvod.

Dalším projevem je tvrzení samotného dítěte, že se jedná o jeho vlastní rozhodnutí, aniž by přiznalo, že je to názor ovlivňujícího rodiče. Dle Gardnera (2010, s. 94) „*děti*

jsou programované k očerňování a je v nich indukován jev tzv. nezávislého usuzovatele.“ Absence pocitu viny, kdy dítě neprojevuje zájem o pocity zavrženého rodiče nebo dítě, které zavrhuje rodiče z důvodů, které si „vypůjčuje“ od druhého rodiče. *„Neschopnost uvést konkrétní podklady pro vznášená obvinění je dalším důležitým znakem svědčícím o existenci vypůjčených scénářů.“* (Gardner, R. A., 1996, s. 28). Právě sem lze zařadit i napodobování řeči jednoho z rodičů, kdy lze následně vyvodit i z jaké strany rodiče lze hovořit o ovlivňování.

Nenávist dítěte se vztahuje i na celou rodinu rodiče, který je zavrhován. Opět je nutné připomenout, že pocitem viny tu netrpí ani rodič, ani samotné dítě. Se zavrženým rodičem je nepřátelství ze strany dítěte rozšířeno i na celé příbuzenstvo a odmítání dítěte se tedy vztahuje i na tyto osoby. *„Zlost dětí je tak velká, že si vůbec neuvědomují, o co se svým chování připravují.“* (Gardner, R. A., 1996, s. 29) Zde bych chtěla připomenout, že s dětmi, se kterými velmi často opakovaně provádím pohovory v rámci svého výkonu sociálně - právní ochrany dětí jsou v takovém odmítání velmi kategorické, z mého pohledu až velmi kruté a nekompromisní.

Samotné projevy u dítěte, konkrétně jeho postoje a názory, budou zjišťovány i v rámci praktické části, kdy budou sociální pracovníci dotazováni na zjišťování samotného názoru u dítěte a jeho projevy.

Shrnutí

V první kapitole jsem vymezila základní pojmy vztahující se k tématu syndromu zavrženého rodiče a pokusila jsem se uvedené téma přiblížit i v historickém kontextu. Vymezení pojmu je důležité pro návaznou praktickou část, kde budu pokládat přímé otázky sociálním pracovníkům, jak vlastně oni sami definují zavrženého rodiče. Zmínila jsem se o rizicích, která vedou ke vzniku zavržení rodiče a pokusila jsem se nastínit vnímání rozdílu mezi oprávněným zavržením rodiče a dále popsat rodiče, který je odcizený svým vlastním přičiněním nebo rodiče, který je zavržený ze strany druhého zákonného zástupce. V praktické části se budu zaměřovat pouze na zavrženého rodiče, nikoli na oprávněně zavrženého rodiče. Specifikovala jsem dále konkrétní kriteria, která vedou k určení, zda se jedná o

uvedený syndrom zavržení, která se promítnou v rámci otázek v rozhovorech s jednotlivými sociálními pracovníky. Podrobněji jsem objasnila, k jakým projevům u dítěte může dojít, pokud se uvedený syndrom prokáže. Zde se pokusím promítnout teorii do praktické části této práce a dotázat se samotných sociálních pracovníků, zda projevy u dítěte skutečně registrují a o které se konkrétně jedná. V následující kapitole se zaměřím na poskytování sociálně - právní ochrany dětí, která jako přední hledisko vnímá především samotný zájem a blaho dítěte.

2 Sociálně - právní ochrana dětí

V této kapitole vymezím funkci sociálně - právní ochrany dětí, představím instituci Magistrátu města v Hradci Králové a dále se zaměřím na výkon sociální práce na oddělení SPOD. Stěžejní pro druhý dílčí cíl - zjistit, jak sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí vnímají zákonné možnosti pro sociální práci s rodinou v případě zavrženého rodiče, bude především podkapitola 2.3 specifikující činnost sociálních pracovníků na oddělení SPOD MMHK.

Sociálně - právní ochrana dítěte zajišťuje práva dítěte na život, příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, ale také na identitu dítěte, svobodu jeho myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání. Dále zahrnuje ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním nebo zneužíváním.

Vymezení sociálně - právní ochrany dětí v České republice má původ již v předpisech, které byly přijaty před rokem 1989. Matoušek (2003, s. 206) hovoří o sociálně-právní ochraně „*jako o ochraně práv dítěte na zdravý vývoj, řádnou výchovu a ochranu oprávněných zájmů dítěte včetně zájmů majetkových a zájmu na funkční rodinu.*“

V této souvislosti se zcela ztotožňuji s odborným názorem, že cílem sociálně - právní ochrany dětí není (a ani z principu této agendy být nemůže) dosáhnout vždy řešení, se kterým budou spokojeny všechny zainteresované strany, což je často zcela nemožné, ale **ochrana zájmů a blaha dítěte** při současném respektování práv rodičů. Pro dítě je psychicky velice náročné, pokud se nestabilita ohledně péče o něj protahuje, je třeba apelovat i na rychlost řešení celé situace. (Dobrušová, Večerková, Hrdličková, 2012)

Činnost sociálně - právní ochrany dětí upravuje zákon č.359/1999Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Při výkonu sociální práce v oblasti sociálně - právní ochrany dětí (dále jen SPOD) je využíváno dalších souvisejících předpisů, jako je Ústava ČR, Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte, Občanský soudní řád, Správní řád a další legislativní normy. Těmto ustanovením je podřízena činnost orgánů sociálně - právní ochrany, při respektování dalších právních předpisů, které obsahově souvisí.

Základní princip sociálně - právní ochrany dětí je zakotven v článku 3 Úmluvy o právech dítěte. „*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí.*“

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí definuje SPOD jako

- a) ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

(§1 Zákon č. 359/1999Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí vyplývá, že předním hlediskem SPOD, je **zájem a blaho dítěte.**

„Zájem dítěte“ chápe Úmluva o právech dítěte jako soulad mezi biologickým, právním a sociálním rodičovstvím. Směrnice Úřadu vysokého komisaře OSN chápe zájem dítěte jako možnost dítěte vyrůstat v rodinném prostředí a v atmosféře štěstí, lásky, porozumění a dle Národního akčního plánu transformace systému péče o ohrožené děti, který byl schválen pro určité období, je zájem dítěte vnímán jako zajištění životní úrovně a podmínek, které jsou nezbytné pro zdravý tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj dítěte.

Dle Hofschneiderové (2016) neexistuje žádná pyramida zájmů dítěte – základních práv dítěte. „*Ani právo na život není nadřazeno jiným právům dítěte a nelze je tak chránit na úkor jiných práv.*“ (Hofschneiderová, 2016, s. 12)

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní úřady a újezdní úřady,
- d) ministerstvo,

- e) Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí,
- f) Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu

dále jí zajišťují

- a) obce v samostatné působnosti,
- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny.

Orgán SPOD poskytuje rodičům a dětem poradenskou pomoc, působí na rodiče a děti, aby byly vytvořeny v rodině takové podmínky, které by zaručily zdárný vývoj dítěte. Povinnost vyplývá ale i rodičům, kteří jsou povinni spolupracovat s orgány SPOD, ale také samotné dítě má právo obrátit se na orgán SPOD se žádostí o pomoc při ochraně svých práv.

Sociální pracovníci sociálně – právní ochrany dětí by měli postupovat při posuzování nejlepšího zájmu dítěte tak, že by nejprve měli určit veškeré zájmy konkrétního dítěte, se kterým pracují, kde by měli především klást důraz na individualitu dítěte a dále by sociální pracovník měl posoudit tyto zájmy ve vzájemných souvislostech. Jako velmi stěžejní vnímám vyhodnocení situace dítěte a stanovení individuálního plánu ochrany dítěte.

2.1 Magistrát města v Hradci Králové jako veřejná instituce

Magistrát města v Hradci Králové je instituce veřejné správy, která působí v oblasti samostatné a zároveň i v oblasti přenesené působnosti.

V oblasti samostatné působnosti plní magistrát úkoly, které mu uložilo zastupitelstvo nebo rada a zároveň pomáhá výborům a komisím v jejich činnosti. V oblasti přenesené působnosti vykonává činnosti podle zvláštních zákonů s výjimkou věcí svěřených do působnosti jiného orgánu města.

Magistrát je institucí poskytující služby veřejné správy. Zajišťuje agendy svěřené mu státem v rámci tzv. přenesené působnosti (vydávání osobních dokladů, vyplácení sociálních dávek, vydávání stavebních povolení, atd.) a rovněž samosprávné agendy (péče o město, sociální služby, kultura, apod.) v rozsahu, který mu uloží Zastupitelstvo města nebo Rada města. Agendy přenesené působnosti zajišťuje navíc i pro převážnou část území bývalého okresu, celkem pro 80 obcí a téměř 150000 obyvatel tohoto území. Magistrát má přibližně 420 zaměstnanců a je organizačně členěn na odbory, větší odbory jsou dále členěny na oddělení. V čele magistrátu stojí *primátor*, který spolupracuje se svými náměstkyněmi. Jednotlivé úseky magistrátu potom řídí *náměstci* primátora, kteří jsou zodpovědní za svůj daný úsek. Na Magistrátu města v Hradci Králové se jedná např. o úseky: Úsek náměstka primátora pro správu majetku města a městských organizací, Úsek náměstka primátora pro rozvoj města, Úsek náměstka primátora pro oblast školství, sportu a životního prostředí a Úsek náměstka primátora pro správu majetku města a městských organizací. Úseky jsou dále rozčleněny na jednotlivé odbory, kdy každý samotný odbor má svého vedoucího, další členění odborů je na oddělení, které je vedeno dalšími vedoucími. (Hradec Králové, 2016)

Za chod celého magistrátu zodpovídá vedoucí tohoto úřadu – tajemnice. Tajemník jako takový je přímým nadřízeným vedoucích odborů, zaměstnanců odboru kanceláře tajemníka a nadřízeným všech zaměstnanců magistrátu. V takové souvislosti můžeme tedy hovořit o tzv. vertikálním rozměru veřejné politiky, jde tedy konkrétně o přenos tzv. “od vrchu dolů“, dochází tedy zde k plnění autoritativních rozhodnutí. Byrokratická správa je charakteristická jednoznačným určením jednotlivých pater. Pojmy jako moc, vliv a autorita jsou typické právě pro uvedenou instituci.

Otázkou zůstává, nakolik jsou stanovena pravidla pro všechny aktéry, kdy se právě těmi aktéry stávají i samotní občané, kteří mají možnost ovlivnit politickou sféru volených zastupitelů prostřednictvím voleb.

S uvedením standardů bychom mohli zdůraznit, že právě standardizace je typická pro magistrát a donutit tak všechny jednat v rámci jasných mantinelů. Zaměstnanci

magistrátu ve svém jednání mají tak minimální volnost, jejich diskrece je nízká. Osobnost pracovníka se tedy zde může projevit minimálně. Jakákoliv změna je vždy velmi náročná. V souvislosti s institucí magistrátu hovoříme o projevované připsané autoritě, kdy jasně víme, co je cílem.

Vertikální rozměr je ztělesněním myšlenek o přenosu autoritativních rozhodnutí směrem dolů. *„Autorizovaní ,tvůrci rozhodnutí volí takovou poslušnost jednání, která maximalizuje zastávané hodnoty, a tato svá rozhodnutí pak přenášejí na podřízené úředníky, aby je následně implementovali.“* (Colebatch 2005, s. 30) V zásadě tak odkazuje tento přístup (dimenze politiky) na racionalitu rozhodovacího a implementačního procesu. Důležitou se stává legitimní autorita a moc prosadit dané cíle. Proces se stává instrumentálním naplněním předem dané logiky politiky (což se samozřejmě nikdy nepodaří do důsledku). V daném vertikálním pohledu je implementace pojímána jako schopnost realizátorů uvést v život původní rozhodnutí činěná tvůrci politiky.

V literatuře se tedy můžeme setkat s přístupy k analýze procesu implementace, které bývají označovány jako přístup „shora-dolů“ (top-down) a „zdola-nahoru“ (bottom-up). Oba z těchto přístupů mají své silné i slabé stránky.

Implementační teorii z perspektivy „top-down“ rozpracovává řada autorů zejména od 70. let 20. století. Pohled top-down představuje v nejšířší rovině pohled na věc, který zdůrazňuje, že politika se týká jak výběru cílů, tak i výběru prostředků k jejich dosažení: *„...pokud uděláme A, pak výsledkem bude B. Politika ztělesňuje teorii o příčině a následku. Když byly uplatněny záměry tvůrce politiky, mělo by být dosaženo žádaných cílů: to je ,implementace. Pokud však zjistíme, že výsledek se od těchto cílů významně liší, pak politika nebyla implementována.“* (Colebatch 2005, s. 56).

Přístup „top-down“ chápe implementaci jako racionálně řízenou „shora“, jako politiku ustanovenou z centra a definovanou prostřednictvím úředních dokumentů. Hlavními účastníky procesu jsou především tvůrci politického rozhodnutí.

Obousměrné plánování je kombinací přístupů Top-Down a Bottom-Up. Plánování probíhá jak shora dolů, tak zdola nahoru. Odchytky mezi oběma směry jsou průběžně koordinovány a doladovány. (Mintzberg, 2015)

Využití obousměrného plánování v praxi vnáší do systému *důležitou zpětnou vazbu*, ale je náročnější jak na práci manažerů, tak na jejich čas.

Pokud bych se měla pokusit nalézt společné body tohoto obousměrného plánování na Magistrátu města v Hradci Králové, zmínila bych možnost pracovníků – úředníků, podílet se na chodu samotné organizace, prostřednictvím pravidelných ročních hodnocení pracovníků, kteří mají přímo povinnost vyjadřovat se ke zlepšení chodu samotného úřadu, přicházet s nápady na inovaci apod. Otázkou zůstává, do jaké míry je tento způsob možností posílení se uvedeného plánování převáděno do reality a do jaké míry zůstává určitou fikcí „na papíře“ a matení samotných zaměstnanců, že se skutečně podílejí na chodu jejich „chlebováře“. Na magistrátu převládá tedy model „Bottom-Up“.

Pro popsání tvorby politiky na úrovni statutárního města je vhodný model politického cyklu, kdy proces má dané postupy a fáze, které je třeba dodržovat. Vše tedy vyplývá z institucionalizace celého procesu. Na druhou stranu do procesu vstupují i faktory, které nejsou předem dané a předvídatelné – tedy vnější faktory jako například vliv zájmových skupin či samotných občanů.

Vliv na proces má samozřejmě i velikost politické agendy a byrokracie, která celý proces významně zesložituje, což hraje svou roli zejména ve velkém městě.

Tvorba politiky se drží předem stanovených pravidel v podobě zavedených, stále se opakujících postupů, a odehrává se zejména na vertikální úrovni politické dimenze.

Pro chod magistrátu jsou dané jasné směrnice, které upravují konkrétní oblast chodu úřadu. Příkladem je např. směrnice pro vyřizování stížností, kde jsou jasně upravena kritéria pro přesný postup při jejich vyřizování.

V této organizaci se aplikuje mechanický přístup, nikoli organický, kdy se dokáže respektovat rozdílný přístup.

2.2 Oddělení sociálně - právní ochrany dětí při Magistrátu města v Hradci Králové

Odbor sociálních věcí a zdravotnictví patří na MMHK počtem pracovníků k největším odborům úřadu.

Odbor sociálních věcí a zdravotnictví je členěn na oddělení sociálně - právní ochrany dětí a oddělení koncepcí a služeb. Výkon SPOD na oddělení sociálně - právní ochrany dětí zajišťuje celkem 30 pracovníků. Dvě třetiny těchto pracovníků vykonává funkci opatrovníka při ochraně zájmů nezletilých a jedna třetina pracovníků zajišťuje výkon kurately. S ohledem na velký počet pracovníků v samotném oddělení sociálně-právní ochrany dětí je toto oddělení vnitřně rozlišeno na skupinu kurátorů, péče o dítě, náhradní rodinnou péči a CAN – tyto skupiny, pod které patří jednotliví řadoví pracovníci – sociální pracovníci, vedou konzultanti z řad pracovníků, kteří pravidelně podávají v týdenním intervalu zpětnou vazbu vedoucí oddělení. Každý ze sociálních pracovníků je dále vyprofilován i na speciální agendu, kdy se zmíním zejména o sociální pracovníci, která se zabývá i syndromem zavrženého rodiče a je tak koordinátorem případu, kde se řadový pracovník setkává ve své kauze s uvedeným syndromem.

Pracovní náplň zaměstnance na pracovní pozici referenta – péče o dítě (opatrovník), zařazeného na oddělení sociálně-právní ochrany dětí při odboru sociálních věcí a zdravotnictví Magistrátu města v Hradci Králové tvoří **zejména:**

- zajišťování výkonu agendy sociálně-právní ochrany dětí na svěřeném úseku v souladu s platnou legislativou upravující sociálně-právní ochranu dětí, zejména zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,
- dále vyhledává děti, na něž se zaměřuje sociálně-právní ochrana,
- zpracovává na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny individuální plán ochrany dítěte s důrazem na přijetí opatření v zájmu dítěte a jeho rodiny
- individuální plán ochrany dítěte s důrazem na přijetí opatření v zájmu dítěte,
- pořádá případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí,

- provádí šetření v rodině a bydlišti dítěte, ve škole, na pracovišti dítěte, spolupracuje s ostatními státními i nestátními organizacemi,
- poskytuje údaje o poměrech dětí,
- podává soudu návrhy na nařízení předběžného opatření, ocitlo-li se dítě bez jakékoliv péče, na svěřením dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- sleduje dodržování práv dítěte v ústavních zařízeních a za tím účelem navštěvuje nejméně jednou zajednou za 3 měsíce navštěvuje rodiče dítěte 3 měsíce děti umístěné v těchto zařízeních, nejméně jednou za 3 měsíce navštěvuje rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova.

2.3 Činnost sociálního pracovníka sociálně - právní ochrany dětí

Sociální pracovník zastává hlavní roli při vyhodnocování ohrožení dítěte a stanovuje strategie. „*Posuzování potřeb dítěte se vždy odehrává v určitém kontextu a vztahuje se k určité situaci.*“ (Matoušek, 2003, s. 215). Je zapotřebí zdůraznit, že sociální pracovník oddělení sociálně-právní ochrany dětí není jediný, kdo nese odpovědnost za přímou ochranu dětí. Jsou to především v první řadě rodiče, kteří nesou odpovědnost ve výchově svých dětí, zároveň musí být zajištěna ale ochrana dětí tam, kde jejich odpovědnost selhává. Pak je to stát a orgány, které vykonávají z pověření zmíněnou ochranu dětí. „*Odpovědnost totiž nesou především rodiče, všichni odborníci, kteří s dětmi pracují v rámci výkonu své profese, ale rovněž také veřejnost.*“ (Pemová, 2012, s. 27)

Z činností sociálního pracovníka na odd. SPOD, se zaměřím především na takové úkony, které by se mohly vztahovat na rodiny, kde je podezření na syndrom zavrženého rodiče. **Sociální pracovník odd. SPOD MMHK přijímá opatření, které by mělo být vždy v zájmu dítěte.** Sociální pracovník OSPOD má právo podávat k příslušnému soudu návrhy a podněty na nařízení předběžného opatření, pokud je příznivý vývoj vážně ohrožen nebo narušen a v součinnosti se soudem se účastní jeho realizace. Sociální pracovník se účastní i případného výkonu rozhodnutí, když není z rozhodnutí soudu ze strany účastníků řízení dodržováno, může navrhnout zbavení, pozastavení rodičovské odpovědnosti, zahájení trestního stíhání rodičů při podezření na spáchání trestného činu proti dítěti. Sociální pracovník může podat

návrh na uložení výchovného opatření vůči rodičům. Podává soudu zprávy o poměrech dítěte, prošetřuje poměry a sleduje dodržování práv dítěte.

V rámci soudních řízení je zpravidla usnesením soudu ustanoven kolizním opatrovníkem za nezletilé dítě, aby tak hájil práva a zájem nezletilých. „*Je třeba si uvědomit, že kolizní opatrovník je především procesním zástupcem dítěte.*“ (A. Hofschneiderová, 2016, s. 75) V rámci soudních řízení může navrhopvat další důkazy, má právo se vyjadřovat jako účastník řízení, pokládat otázky účastníkům řízení, být jako jediný se soudcem přítomný výslechu samotného dítěte u soudu. Má právo žádat o zpracování znaleckého posudku v rámci soudního řízení, žádat o předvolání znalce v soudním procesu.

Sociální pracovník rozhoduje o uložení povinnosti rodičům využít odbornou poradenskou pomoc, o výchovných opatřeních, o přestupcích na úseku odd. SPOD. Spolupracuje dále s jinými organizacemi, občanskými sdruženími a dalšími odborníky, kdy by měl na základě vlastního posouzení a posouzení dalších zainteresovaných odborníků, naplánovat další metodické postupy v případě dítěte.

Shrnutí

Ve druhé kapitole jsem se zaměřila již na konkrétní činnost sociálních pracovníků, kteří působí na oddělení sociálně – právní ochrany dětí při Magistrátu města v Hradci Králové a zaměřují se především na práci s ohroženými dětmi. Zmínila jsem při využívání přijatých opatření oporu v legislativním rámci při poskytování sociálně - právní ochrany dětí. Předním hlediskem takové činnosti je především zájem a blaho dítěte, který jsem se pokusila zmapovat z různých úhlů pohledu. V praktické části využiji přímo zkušenosti uvedených pracovníků s kauzami zavržených rodičů, kdy budu přímo mým kolegům pokládat přímé otázky na uvedené téma. V následující kapitole se přímo zaměřím na problematiku řešení v rodinných kauzách z pohledu sociálních pracovníků sociálně - právní ochrany dětí.

3 Možnosti řešení v kauzách se syndromem zavrženého rodiče z pohledu sociálního pracovníka

Součástí výkonu sociální práce, konkrétně pracovníka oddělení sociálně - právní ochrany dětí, je nejen přímo identifikovat ohrožené dítě, ale zejména nabídnout určitou formu řešení, která zmírní důsledky samotného ohrožení. V této kapitole se tedy zaměřím na rodinné uspořádání po rozpadu partnerství, ale i zjišťování názoru dítěte a především na konkrétní možnosti řešení v případech rodin, kde se jedná o zavrženého rodiče. Považuji tedy za stěžejní umět dostatečně vyhodnotit získané informace o celé rodině. Ohroženým dítětem zde vnímáme „*dítě, jehož život nebo zdraví jsou nějakým způsobem ohroženy.*“ (Matoušek, 2003, s. 202)

Primárně by měl sociální pracovník nejprve projednat příčiny a možnosti řešení s rodinnými příslušníky. Pokud by přesahovalo obecně řešení problému svou intenzitou odborné schopnosti sociálního pracovníka, může dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí přistoupit sociální pracovník k uložení **výchovného opatření**, které by mělo být ukládáno od nejnižší intenzity po nejvyšší – například napomenutí, stanovení dohledu nad výchovou nezletilého, jakož i rodiče nebo uložení omezení nezletilému. Sociální pracovník může uložit i v rámci správního řízení povinnost rodičům zahájit odbornou spolupráci s vybraným odborným zařízením. Nejvyšším zásahem do rodičovských práv je bezesporu přijetí opatření, kdy je v kompetenci sociálního pracovníka podat návrh k soudu na odnětí dítěte z péče toho, který ohrožuje, či zásadně narušuje jeho zdárný vývoj. Vždy se musí dbát na přední hledisko zájmu nezletilého. Kompetenci v praxi lze chápat jako projev „*dobře zvládané a uznávané profesionální role sociálního pracovníka, již součástí jsou odborné znalosti, schopnost reflektovat adekvátně kontext a citlivě aplikovat hodnoty profese.*“ (Havrdová, 1999, s. 42)

3.1 Rodinné uspořádání po rozpadu manželství

V případě rozpadu manželství zcela souhlasím s tvrzením Matouška (2003, s. 135), který uvádí, že „*všichni účastníci rozvodu něco ztrácejí.*“ Za účastníky rozvodu nelze pominout ale i dítě, na kterém se rozpad rodiny projevuje nejvíce. Tak, jak uvádí Gežová (2012), je rozvod pro dítě nejtraumatizovanějším zážitkem v jeho

životě, kdy se můžeme pozorovat projevy u dítěte v průběhu jeho celého života. Mohla bych se tak dále zaměřit na situaci v rodině z různých úhlů pohledu, a to ze strany matky, otce, ale i samotného dítěte, kteří subjektivně přicházejí o jistotu a sílu. Dle Ferrera (2004) dítě vnímá rodinu tam, kde pociťuje opravdovou a sdílenou lásku. Neví, co si o tom myslí psychoanalytici, antropologové, právníci, či další odborníci. Může se tak měnit i vztah dítěte k rodiči. Lze navázat tak na názor Vágnerové (2000), která uvádí, že při výhradní péči jednoho rodiče přestává být druhý rodič součástí běžného života dítěte, a z toho důvodu se vzdaluje. Upozorňuje, že se ale mění i vztah k rodiči, v jehož péči dítě zůstává, kdy dítě může na něm být závislé, mnohdy i ve větší míře žárlí, a tím se projevuje jeho nejistota. Pokud dítě zůstává žít s matkou, chybí v rodině model mužské role. Mám za to, že pokud se setká výchova dětí výhradně s rolí otce a absentuje více pozice matky, chybí dítěti stejně také vzor role ženské.

Pokud bych se zaměřila na role rodičů po rozpadu manželství, partnerství, opřu se o tvrzení Koucké (2014, s. 155), která uvádí, že *„obvyklý kulturní stereotyp říká, že táta by měl být silný a máma citlivá.“* Z mého pohledu se jedná pouze o určité formální a tradiční uspořádání, které již v dnešní společnosti naprosto neplatí. Jsou to oba rodiče, kteří by měli být silní, pevní a především odolní. Lze souhlasit s Plaňavou I. a Pilátem M. (2002), kteří se zabývají zmíněnou odolností rodičů a uvádí několik základních hodnot, které by měly přispět k posílení jejich pozice. Jedná se především o osobnosti, které by měli být připraveny více investovat ve vztahu k dětem, vzájemně se posilovat v životních obtížích, racionálně řešit problémy, přijímat širší rodinu a také být pružný v řešení nově nastalých situací, které jako rodiče musí řešit ve vztahu ke svému dítěti.

V případě rozchodu partnerů, kde jsou nezletilé děti, se vždy upřednostňuje mimosoudní dohoda ohledně nezletilých, pokud se tak děje v jejich „zájmu“. Dle občanského zákoníku dítě může zůstat ve výhradní péči jednoho z rodičů, případně se může jednat o péči společnou a v poslední době tolik podporovanou péči střídavou. Vyjmenovala jsem úpravy péče v rámci základní rodiny, samozřejmě, že existuje i péče o dítě mimo tuto základní rodinu, kdy dítě je dávno do výchovy tzv. náhradní, kam spadá např. pěstounská péče a ústavní výchova. Ze zákona, který

upravuje formy péče, nevyplývá žádná prioritní přístup při rozhodování o tom, komu bude dítě svěřeno do péče.

Pokud se rodiče chtějí rozvést, soud nejprve rozhoduje o poměrech nezletilých dětí, jakmile je vydán rozsudek v této věci, může dojít k rozvodu a majetkové vypořádání přichází jako poslední. V rámci soudního řízení je pro nezletilé dítě vždy ustanoven soudem kolizní opatrovník, který by měl hájit „zájem dítěte“, který není nijak právně vydefinován. S odkazem na Úmluvu o právech dítěte je při rozhodování o tom, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do výchovy, jakož i při rozhodování o úpravě styků s druhým rodičem, nutné zohlednit všechny okolnosti daného případu a z nich vyplývajícího zájmu dítěte, který musí být vždy prioritním hlediskem. Při posuzování nejlepšího zájmu dítěte nelze uplatnit jakékoliv předem dané schéma. Zájem dítěte zahrnuje vždy individuální zhodnocení veškerých dostupných informací a vždy by se mělo přihlížet i k samotnému názoru dítěte, pokud je takové dítě s ohledem na svoji rozumovou vyspělost toho schopné.

3.2 Zjišťování názoru dítěte v souvislosti se syndromem zavrženého rodiče

Právo vyjádřit se k záležitostem, které se dítěte týkají, je garantováno mezinárodními dokumenty, zejména Úmluvou o právech dítěte. Právě zmíněná Úmluva přistupuje k dítěti jako k subjektu práv a nikoli jako k objektu péče. Dle veřejného ochránce práv (2002) se ponechává na úvaze jednotlivých států, zda nezletilému přiznávat plnou nebo částečnou procesní způsobilost v řízení, které se ho týkají. „*V českém právním řádu je otázka částečné procesní způsobilosti nezletilého dítěte předmětem úpravy Občanského zákoníku a Občanského soudního řádu.*“ (Motejl, 2007, s. 65)

Při zjišťování názoru dítěte musím samozřejmě zdůraznit, že při každém pohovoru, který je s nezletilým prováděn, musí sociální pracovník zohlednit prostředí, ve kterém je rozhovor uskutečňován, dobu rozhovoru, dále věk dětského klienta a především by měl dobře nastudovat okolnosti rodinného uspořádání v době, kdy se rozhovor uskutečňuje. Sociální pracovník by měl upřednostnit rozhovor s dítětem bez přítomnosti dalších osob, zde mám na mysli zákonné zástupce.

„Primárním cílem rozhovoru s dítětem proto rozhodně není zjistit detailní popis jednotlivých událostí, nebo shromažďování důkazů pro soudní řízení. Sociální

pracovník potřebuje pochopit, jak běžně funguje rodina dítěte, co se děje, když...“
(Pemová, 2012, s. 81)

V souvislosti se zjištěním, že se jedná v rodině o zavrženého rodiče, musíme konfrontovat tvrzení A. Hofscheiderové (2016, s. 75), že *„názor dítěte je integrální součástí nejlepšího zájmu dítěte.“*

V rámci probíhajícího soudního řízení, ale i z vlastní činnosti orgánu sociálně - právní ochrany dětí, je zjišťován názor dítěte. Musíme tedy počítat i s nižší věrohodností výpovědi dítěte.

„V souvislosti s vyslechnutím názoru dítěte je nezbytné neopomenout další fakta. Dítě je navíc:

a) korumpovatelné

b) vydíratelné

c) programovatelné“(Motejl, 2007, s. 61)

Pokud bych se měla zaměřit na rodinné spory, kde zejména ze znaleckých posudků soudních znalců v oboru dětské psychologie, je poukázáno na projevy syndromu zavrženého rodiče, názor dítěte by měl být ze strany sociálního pracovníka posuzován naprosto v jiné rovině.

Názor dítěte je vždy silným argumentem pro rozhodování soudu, ale ne zcela hlavním. V praxi je prospěšnější sledovat, který z rodičů méně útočí na druhého a kdo nemá sklon neustále očerňovat a napadat druhého rodiče. Pokud se rozhodne, že se dítě svěří do péče tomu z rodičů, který je mírnější a který neobviňuje druhé, tak je větší šance, že nedojde k odcizení dítěte. (Klimeš, 2015)

Pokud bude takové dítě stále rodiče očerňovat, využívat veškerých negativních a zjevně nesmyslných tvrzení, je nutné využít rad odborníků, zejména terapeutů, kteří by měli z vlastní zkušenosti poskytnout v tomto směru interpretaci tvrzení dítěte, což potvrzuje i výrok R. A. Gardnera: *„Na nepřátelství proklamované dětmi se syndromem zavrženého rodiče by se mělo pohlížet jako na povrchní vyjádření, jehož cílem je vlichotit se do přízně zavrhujícímu rodiči.“* (Gardner, 2010, s. 80):

3.3 Odborná spolupráce při zjištění syndromu zavrženého rodiče

Při zjištění, že se jedná o syndrom zavrženého rodiče, který je nejčastěji potvrzen v rámci znaleckých posudků, které vypracovávají z větší míry dětské psychologové, je nutné zapojení odborníků, kteří by měli aktivně pracovat na nápravě takového stavu.

Expertní posudky hodnotící dítě a jeho rodinu jsou důležitou součástí celkové diagnostiky. *„Mnohé faktory, které diagnostika sleduje, nemůže ani sociální pracovník sám bez ostatních členů multidisciplinárního týmu posoudit.“* (Pemová, 2012, s. 88)

Celková diagnostika je totiž postavena právě na principu spolupráce zainteresovaných odborníků, tzv. multidisciplinárního týmu. Nesmí se jednat pouze o statické hodnocení celého procesu, ale je důležité připomenout, že se musí jednat o velmi dynamický proces. *„Multidisciplinarita zajišťuje komplexní zhodnocení situace dítěte, rodiny i komunity, určení aktuálního stavu dítěte a jeho potřeb, stanovení reálných cílů a jejich následné vyhodnocení.“* (Pemová, 2012, s. 31)

Z mého pohledu je při spolupráci mezi orgány sociálně - právní ochrany dětí a ostatními odborníky důležitá především odbornost, otevřenost, důvěra a včasnost.

Ve sféře opatrovnického řízení se rozcházejí názory takových odborníků, jako jsou psychologové a právní zástupci. Především se jedná o takovou skutečnost, že soudy ignorují fakt, že dítě je po rozvodu traumatizováno především konfliktním předáváním, indoktrinací a bitkami mezi rodiči. Rodiče za takový přístup soud nijak netrestá a jeho přístup se zdá liknavý. Díky tomu i velmi závadoví rodiče mohou své děti dlouhodobě poškozovat. Důvod proč soudy takto jednají, je **povrchní ulpívání na těžko interpretovatelné teorii lidských práv, která se ukazuje v této oblasti života jako prakticky nefunkční a bez jasné aplikace**. V praxi to končí tak, že lidská práva jsou práva toho, kdo více křičí. (Klimeš, 2015)

Zákon o sociálně - právní ochraně dětí umožňuje využívat jako jeden z nástrojů pro sociální práci případovou konferenci, kterou vnímám právě jako prostor pro spolupráci jednotlivých odborníků, kteří se podílejí na řešení konkrétního případu dítěte. Právě při takovém setkání samotný rodič zažívá pocit, že přímo on je, případně může být expertem na řešení svého problému.

Otázkou zůstává, kdo by měl být hlavním „koordinátorem“ případu, nastavovat jednotlivé kroky a především celou situaci monitorovat. Můžeme zde vycházet z tvrzení Matouška (2003), který zdůrazňuje, že se jedná o komplexní problematiku, kdy by to měl být sociální pracovník, který by se měl zhostit role koordinátora případu. Pokud (Gardner,1996) rozlišuje tři typy syndromu, od mírného stupně syndromu zavrženého rodiče, středně těžké případy syndromu zavrženého rodiče, až po těžký případ syndromu zavrženého rodiče, pak každý z nich vyžaduje jiný přístup ze strany odborníků při řešení. Veškeré z typů ale vyžadují jak terapeutický, tak právní přístup.

Ve většině případů není ale terapie možná bez přímé podpory soudu, s odkazem na skutečnost, že pouze soud s oporou v zákonných ustanoveních může nařídit svými rozhodnutími možnou terapii, případně pouze soud rozhoduje i o změně péče o dítě.

„Zde sebemenší nedůslednost při výkonu rozhodnutí soudu zakládá naději na úspěch toho manipulativního boje, který pak nekontrolovatelně bují a poškozuje především děti.“ (Klimeš, 2015, s. 19)

V tomto okamžiku musím zdůraznit, že právě orgán sociálně - právní ochrany dětí může právě tyto terapie navrhnout, doporučit a je to právě „OSPOD“, který by měl hájit zájmy dětí v procesu soudního řízení. Dle zákona o sociálně - právní ochraně dětí může a musí OSPOD využívat i vlastní nástroje k nápravě zjištěného stavu syndromu zavrženého rodiče. **Správním řízením může ukládat výchovná opatření, nařizovat spolupráci s terapeuty, ukládat napomenutí a nad výchovou nezletilého nařizovat dohled.** Orgán SPOD je v této souvislosti povinen orgánu činnému v trestním řízení oznamovat skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchan na dítěti trestný čin, nebo pokud bylo dítě použito ke spáchání trestného činu.

Terapie s celou rodinou, individuální, párové terapie – tzn. odborná práce psychologů je vhodná pro všechny uvedené typy syndromu. Pokud se Gardner (2010) zabývá možnostmi přechodových míst, kdy se dítě odloučí od zavrhujičího rodiče, což přináší řadu dilemat, právě tento program přechodových míst není určen pro rodiny se syndromem zavrženého rodiče v mírném a středním stupni. V praktické části této práce se budu konkrétně zaměřovat na zkušenost oddělení sociálně-právní

ochrany dětí, které využilo ve dvou případech takové možnosti a s odstupem času může takové rozhodnutí reflektovat.

Činnost sociálních pracovníků je limitována jasně danou legislativou, ale přesto je zřejmé, že je zde široká škála možnosti řešení. Ve svém výzkumu se budu zabývat tím, zda mají sociální pracovníci povědomí a znalost legislativy.

Shrnutí

V této kapitole jsem se tedy zaměřila na konkrétní možnosti řešení v případech, kde se sociální pracovník se zavrženým rodičem setkává. Studium dokumentů se v praktické části pokusím zjistit, jak konkrétně využívají v praxi sociální pracovníci legislativní možnosti při řešení, ke kterým opravňuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Nezpochybnitelnou součástí je i zjišťování názoru samotného dítěte. Jde ale nesporně o problematiku, která si žádá mezioborovou spolupráci všech zainteresovaných subjektů. Toto mé tvrzení promítnu do praktické části této práce, kdy se pokusím vymezit, i o jaké konkrétní odborníky se jedná.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Metodika výzkumného šetření

V této kapitole se zaměřím na výzkumné šetření, kdy jsem využila kvalitativní metodu. Orientuji se na hlavní cíl práce, vytyčím si jednotlivé dílčí cíle, které přetransformuji do jednotlivých tazatelských otázek. Pokusím se přiblížit strategii vlastního šetření, důvody, které mne vedly k tomuto výběru, kdy jsem zvolila rozhovor se sociálními pracovníky a dále doplnila studiem konkrétních kazuistik, na které bylo v rámci jednotlivých rozhovorů přímo poukázáno. Dále přiblížím organizaci, přímý výzkum a jeho konkrétní průběh, který bude zasazen do časového rámce.

4.1 Hlavní cíl a dílčí pomocné cíle

Hlavním cílem mé práce bude zjistit, jaké mají sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí povědomí o syndromu zavrženého rodiče a jaká opatření při práci s ním využívají.

K dosažení hlavního cíle práce si pak specifikuji tyto dílčí cíle (dále jen DC):

DC I Zjistit, v jakých kauzách se sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí setkávají se zavrženým rodičem.

DC II Zjistit, jak sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí vnímají zákonné možnosti pro sociální práci s rodinou v případě zavrženého rodiče.

DC III Zjistit, jaká opatření sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí zvolili v sociální práci s rodinou se zavrženým rodičem.

Tab. č. 1 Transformace dílčích cílů

Hlavní cíl:			
Zjistit, jaké mají sociální pracovníci SPOD povědomí o SZR a jaká opatření při práci s ním využívají.			
Dílčí cíle	Technika	Zdroj	Otázky pro rozhovor
DC I Zjistit, v jakých kauzách se sociální pracovníci SPOD setkávají se zavrženým rodičem.	Rozhovor Studium kazuistik	Soc.prac.	TO 1: Setkali jste se s problematikou zavrženého rodiče?
			TO 2: Jak byste popsali situaci, kde došlo k syndromu zavrženého rodiče? Jak jste identifikovali, <i>příp. z čeho</i> , že se jedná o zavrženého rodiče?
			TO 3: Jak vnímáte pojem „manipulující rodič“?
			TO 4: Jak se přihlíží k názoru dítěte v případech, kde se objevuje zavržený rodič?
DC II Zjistit, jak sociální pracovníci SPOD vnímají zákonné možnosti pro sociální práci s rodinou v případě zavrženého rodiče.	Rozhovor Studium kazuistik	Soc.prac.	TO 5: Jak vnímáte současnou legislativní úpravu týkající se řešení uvedeného syndromu zavrženého rodiče? Jaké změny v zákoně byste uvítali?
			TO 6: Jaké konkrétní možnosti přicházejí v úvahu při sociální práci se zavrženým rodičem?
			TO 7: Považujete dítě v rodině se syndromem PAS za „ohrožené“?
DC III Zjistit, jaká opatření pracovníci SPOD zvolili v sociální práci s rodinou se zavrženým rodičem.	Rozhovor Studium kazuistik	Soc.prac.	TO 8: S jakými odborníky jste spolupracovali při zjištění zavrženého rodiče ve Vašich kauzách?
			TO 9: Přijali jste vždy nějaké opatření v kauzách se zavrženým rodičem? Jaké konkrétní opatření jste zvolili při řešení?
			TO 10: Jak byste zhodnotili současný stav v rodině po určité době přijetí opatření v dané kauze?

Zdroj: Vlastní

4.2 Strategie výzkumu a techniky sběru informací

Ve své výzkumné části jsem využila kvalitativní metody. Za kvalitativní výzkum považujeme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo kvantifikace. (Strauss – Corbinová, 1999). Jak uvádí Petrussek (1993, s. 129) „Kvalitativní metodologie je dána především ontologicky, předmětem zkoumání, badatelskou orientací. Předmětem kvalitativní metodologie je studium běžného, každodenního života lidí v jejich přirozených podmínkách.“ Kvalitativní přístup obsahuje řadu technik, jak získat potřebná data. Hlavními jsou etnografie, rozhovory a studium dokumentů. Vzhledem k tomu, že mým záměrem je zjistit od respondentů, jak přistupují k syndromu zavrženého rodiče, vybrala jsem si techniku rozhovoru, kterou jsem doplnila o studium dokumentů. Rozhovor je typický přímou komunikací a interakcí mezi výzkumníkem a respondentem. Postupů pro analýzu je celá řada, v práci byla použita metoda otevřeného kódování. Strauss a Corbin (1999) uvádějí, že při otevřeném kódování se výzkumník nejprve seznamuje s textem, hledá v něm společná témata, která se vztahují k cíli výzkumu a ty jsou následně rozdělovány na dílčí jednotky.

4.3 Časový plán výzkumného šetření

Diplomová práce byla vypracována v časovém období červen 2016 – březen 2017. Časový plán výzkumného šetření, včetně jeho dílčích aktivit je zanesen v níže uvedené tabulce.

Tab.č. 2 Časový plán výzkumného šetření

Aktivita	Časové období
Zajištění podkladů a jejich studium	Červen 2016 – srpen 2016
Vypracování teoretické části práce	Září 2016 – říjen 2016
Projekt empirického výzkumu	Říjen 2016
Předvýzkum	Listopad 2016
Realizace výzkumného šetření	Prosinec 2016
Zpracování výsledků výzkumu	Prosinec 2016 - leden 2017
Dokončení diplomové práce	Březen 2017

Zdroj: Vlastní

4.4 Využití předvýzkumu

Předvýzkum je částí výzkumu, kdy si výzkumník ověřuje na malém výzkumném vzorku vhodnost výběru výzkumné metody a následně i samotný výzkumný nástroj. K předvýzkumu jsem tedy oslovila sociální pracovníci jiného OSPOD, abych si ověřila vhodnost zvoleného výzkumného nástroje - polostrukturovaného rozhovoru, za tím účelem, zda sestavený seznam otázek je pro respondenty srozumitelný a zda přinese takové údaje, které budou pro cíl výzkumného šetření použitelné. V té chvíli jsem zjistila, že je pro mne docela problém získat k rozhovoru jiné pracovníky, protože odpovídat příliš nechtěli. Jako důvod uváděli pracovní vytížení a již velkou přesycenost různými dotazy ze stran studentů. Z toho důvodu jsem tedy zvolila jako respondenty mé kolegy, kterých je na MMHK celkem 30 a byli ochotni ve větší míře rozhovor poskytnout. Vytipovala jsem z nich celkem 7 respondentů, kdy základní podmínkou byla praxe na OSPOD v celkové době minimálně 5 let.

4.5 Popis realizace výzkumného šetření a výběru souboru respondentů

Před začátkem realizace mého výzkumu byli z mé strany vytipováni sociální pracovníci na Odboru sociálních věcí a zdravotnictví, konkrétně z OSPOD MMHK. Zvažovala jsem, zda je vhodné oslovit přímo pouze mé kolegy, pro zachování i určité anonymity, ale i pro mne byla velmi podstatná určitá předpokládaná otevřenost mých kolegů, se kterými máme vzájemnou důvěru, a nepředpokládám tedy nějakou upravenost v jejich tvrzeních. Navíc ochota odpovídat na mé otázky je u mých kolegů daleko větší, na rozdíl od oslovených kolegů na jiných úřadech, kde vykonávají sociálně-právní ochranu dětí, kteří mi sdělili, že nemají příliš času nebo jsou již z různých podobných výzkumů přesyceni.

Na základě záměrného výběru jsem oslovila sedm sociálních pracovníků, které jsem seznámila s cílem mého výzkumného šetření. Sociální pracovníci byli zvoleni tak, aby již měli minimální praxi v oboru sociálně-právní ochrany dětí v celkové době 5 let. Jedním z respondentů byla i specialistka na syndrom zavrženého rodiče, která pracuje jako řadová pracovnice a její specializací je právě uvedená problematika. Rozhovor byl uskutečněn bez přítomnosti dalších osob, většinou mimo pracoviště,

případně v malé zasedací místnosti, kde bylo zajištěno soukromí. Sociální pracovníci odmítli poskytnout rozhovor na nahrávací zařízení, z tohoto důvodu byl při každém rozhovoru učiněn záznam v písemné podobě.

Rozhovor trval průměrně 40 minut, jeho přepis byl následně předán ke kontrole dotyčnému respondentovi, který měl možnost případně odpovědi doplnit. Zajímavostí pro mne bylo to, že většina z respondentů projevila zájem přečíst si celou diplomovou práci, jakmile bude dokončena. Pokud byli dotázáni, zda mají obavy ze zajištění anonymity, uvedli, že si za svým vyjádřením stojí a obavy nemají.

Respondenti ve svých odpovědích zmínili přímé kazuistiky, kde se objevil syndrom zavrženého rodiče. Ze spisové dokumentace OSPOD MM Hradec Králové, kterou jsem měla k dispozici při svém výzkumu, byly tedy vybrány kazuistiky nezletilých dětí, které v rámci rozhovorů zmínili zmínění respondenti. Dalším z kritérií výběru kazuistik bylo také vypracování znaleckých posudků v rámci soudního řízení. Ve znaleckých posudcích byla přímo zmíněna přítomnost syndromu zavrženého rodiče. S ohledem na zachování anonymity a mlčenlivosti, byla veškerá možná identita změněna, a to i z toho důvodu, že v jednotlivých případech se i nadále poskytuje sociálně-právní ochrana.

Při studiu dokumentů jsem se pokusila dohledat i dosažené vzdělání rodičů, kdy mi přišlo jako velmi zajímavé pokusit se zjistit, zda vzdělání rodičů hraje nějakou roli při zavržení rodiče, což by mohl být nový podnět pro rozšíření této práce.

Specialistka na SZR přímo požádala, zda po vyhotovení této diplomové práce, by se mohla seznámit s jejím obsahem a byl jí tak dán případně prostor ze strany zaměstnavatele pro případné další návrhy na možnost zlepšení metodického přístupu v řešení této problematiky, který by mohla dále zpracovat a využít pro instrukci a potřeby pracovníků OSPOD MMHK.

4.6 Rizika výzkumného procesu

Pokud jsem vyhodnocovala rizika spojená s tímto výzkumem, byla a jsem si vědoma především té skutečnosti, že se jedná o malý soubor respondentů z jednoho pracoviště, který nelze celkově zobecňovat. V každém případě jsem si vědoma i toho, že by se výzkum dal rozšířit a porovnat s výsledky v rámci jiných magistrátů.

Ovšem protikladem může být právě i výhoda, kterou spatřuji jako přímý zaměstnanec magistrátu, tedy znám poměry a přímou práci svých kolegů, kdy mohu i sdělit, že mám tak dobrý přehled o výkonu práce zaměstnanců a mohu tak zaručit i věrohodnost jejich tvrzení. Naopak to může být i nevýhoda nedostatečného odstupu, který by měl výzkumník mít.

5 Interpretace výstupů výzkumného šetření

Pro celkové vyhodnocení zjištěných informací jsem využila metody otevřeného kódování. Veškeré přepsané rozhovory jsem si významově rozdělila podle jednotlivých cílů a k nim se pak vztahují konkrétní interpretace. Pro dokreslení využívám ve své analýze přímé citace respondentů. Z níže uvedených kazuistik, kdy se jednalo o případy oslovených respondentů, využívám k jednotlivým dílčím cílům podstatné informace, které doplňují celkový ráz. Kazuistiky jsou pro přehlednost rozčleněny na K1 – K3. V příloze (*Příloha C*) jsou jednotlivé kazuistiky uvedeny. Na konci každého dílčího cíle jsem se pokusila shrnout zásadní informace.

V příloze (*Příloha B*) je zachycen přepis rozhovoru s jedním z respondentů. Ostatní doslovné přepisy jsou uloženy v mém osobním archívu.

5.1 Interpretace prvního dílčího cíle

První dílčí cíl (DC I) zní: Zjistit, v jakých kauzách se sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí setkávají se zavrženým rodičem. (TO1 - TO4 a K1 - K3)

Sociální pracovníci se setkali se zavrženým rodičem nejen při svém výkonu profese sociálního pracovníka OSPOD, ale i v soukromém životě, ve svém okolí. Jeden z respondentů 2 uvedl, že se zavržením zákonného zástupce se setkal nejprve „*přímo v soudním znaleckém posudku v kauze, kde byl opatrovníkem pro řízení*“. Ostatní respondenti se shodli na tom, že se jedná o případy, kde se řeší rozchod, či rozvod. Dotázaní se shodně dále vyjádřili, že dokážou již v současné době identifikovat syndrom zavrženého rodiče, aniž by čekali na potvrzení ze soudních znaleckých posudků. Respondentka 1 jako příklad znaků zavržení uvedla příklad ze své praxe, kde matka opakovaně přiváděla dceru k pohovorům na OSPOD a dožadovala se zjišťování názorů dívky po každém kontaktu s jejím otcem a stále opakovala banální důvody – „*postupně se nezletilá opravdu přesouvala od naprostého přijetí otce k naprostému zamítnutí.*“ Respondentka 4 jako příklad zavrženého rodiče uvádí případ, kde dítě odmítalo otce z triviálních důvodů: „*...protože mu stále kupuje sladkosti.*“ Pozoruhodné je, že se jedná většinou o dlouholeté spory rodičů, do

kterých je v průběhu času opakovaně přistupováno k neopodstatněným trestním oznámením, předběžným soudním opatřením, soudním průtahům, které neberou konce a dítě tomu všemu přihlíží a je hlavním aktérem toho všeho. Tak jako dále uvádí respondentka 3, zavržení rodiče rozpoznala v případě, kde „*matka po celou dobu nenechala tzv. nit suchou na svém bývalém manželovi, tzv. naprogramovala svoji dceru tak, že ta do svých 17 let o tátovi nepromluvila nic hezkého.*“

Respondenti uváděli, že se setkávají ve svých případech s tím, že děti rodiče „odmítají“, přestože předtím děti rodiče zcela běžně přijímali. V tomto se shodují, že právě tento fakt je důležitý pro výraz „syndromu zavrženého rodiče.“ Respondent 2 zdůraznil, že se setkává jak s případy, kde zavrhuje otec, tak s případy, kde zavrhuje matka. Jasnou formulaci pro kauzy, kde se setkává sociální pracovník se zavrženým rodičem, měl respondent 4, který uvedl, že to je „*rodič, který ať už vědomě, nevědomě, skrytě či otevřeně programuje dítě vůči druhému rodiči.*“ Respondenti se ve všech případech shodují v tom, že se zavržení dále týká i širší rodiny zavrženého rodiče, kdy „*dítě mluví negativně nejen o rodiči, ale i o jeho rodičích a širší rodině*“ – respondent 7.

Přenos za zodpovědnost celé situace na dítě zmiňuje ve svém případě i respondentka 5, která uvedla, že je to rodič, který dává dítěti do rukou tu moc, manipulovat tak, že „*to dítě se cítí být zodpovědné za stavy svých rodičů.*“ Zajímavostí právě u identifikace zavržení rodiče je ta skutečnost, že zavržení „není vidět“, ale je to dlouhodobý vleklý proces, který má nedozírné následky. Zde se potvrzuje teorie, že se jedná o skryté případy, které se tak dějí v rodinném prostředí. Případy, kde „*děti parafrázuji své rodiče*“ – tak, jak tvrdí respondent 6, „*dítěti rodič vnucuje své negativní názory na druhého rodiče, aniž by se zakládalo tvrzení na pravdě*“, takovou zkušenost má zmíněný respondent a tato odpověď se dále promítá i v odpovědích ostatních 3 respondentů. Stejně jako uvádí respondentka 7 „*dítě striktně odmítá kontakt a nemá k tomu vysvětlení.*“ Právě zmíněná respondentka jako kuriozitu zmínila poslední zkušenost v 12/2016, kde byl v případě zmíněn syndrom zavrženého rodiče, kterou sdílela v rozvodové kauze, kde sama soudní znalkyně v oboru psychologie požádala o zproštění doplňujících znaleckých posudků rodičů, kdy uvedla, „*že se s takovou agresivitou z jejich strany nesešla.*“

V K1 je zmíněn případ dívky, která prochází dlouhodobým soudním rozvodovým a porozvodovým řízením, v případě je několik trestních oznámení, předběžných opatření, znaleckých posudků, doplňujících znaleckých posudků, což odpovídá tvrzení respondentů. V další K2 a K3 je zřetelná informace o případu, kdy se jedná také o rozchod rodičů, kde do té doby probíhal standardní vztah rodičů k nezletilému, ale následně došlo k postupnému zavržení rodiče. Rodič, který byl zavržený, cítí naprostou bezmoc, kdy nemá oporu a dítě tak ztrácí.

Shrnutí prvního dílčího cíle

Od veškerých dotázaných respondentů vyplynulo, že se setkali se syndromem zavrženého rodiče při výkonu sociálně – právní ochrany dětí, a to zejména v rozvodových a rozchodových kauzách, kde působili jako kolizní opatrovníci v rámci soudního řízení. Jednoznačně se jednalo o dlouhotrvající soudní procesy, které byly gradovány různými trestními oznámeními, která se nezakládala na skutečnosti, ale umocňovali systematický boj zavrhujeícího rodiče proti druhému rodiči. Dva dotázaní uvedli, že se se zavrženým rodičem setkali přímo i ve svém soukromí. Respondenti uměli pojmenovat a zacílit, co znamená pojem „zavržený rodič.“ Pozoruhodné bylo, že již samotní sociální pracovníci uměli identifikovat projevy a znaky zavrženého rodiče, což bylo i následně potvrzeno v soudních znaleckých posudcích. Dále se potvrdilo teoretické tvrzení, že je dítětem ze strany zavrhujeícího rodiče manipulováno a dítě se tak ztotožňuje s jeho tvrzeními a nekriticky přejímá jeho nepravdivé tvrzení o druhém rodiči. Rodič, který je zavrhován sděluje, že nerozumí tak náhlému odmítání ze strany dítěte. Respondenti se shodně vyjádřili, že je zavržena i celá širší rodina zavrhovaného rodiče, což bylo potvrzeno i ve zmíněných kazuistikách.

5.2 Interpretace druhého dílčího cíle

Druhý dílčí cíl (DC II) zní: Zjistit, jak sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí vnímají zákonné možnosti pro sociální práci s rodinou v případě zavrženého rodiče. (TO5 – TO7, K1- K3).

Většina z respondentů se vyjádřila, že legislativa v této oblasti je dostačující, všichni odkázali na zákon o sociálně právní - ochraně dětí, který přímo vymezuje jednotlivá

opatření, která mohou být využita v práci s rodinou se zavrženým rodičem. Dva z respondentů – respondent 1 a respondent 3 se vyjádřili, že nelze přihlížet při práci s rodinou pouze k zákonu SPOD. Konkrétně tak, jak uvádí respondent 1 „*nebrat jen zákon SPOD, ale prolínají se zde i další zákony, Úmluvy apod.*“ Paralelu tohoto tvrzení uvádí i respondent 3, který odpověděl, že „*zákon SPOD je uvařený ve velkém hrnci a sociální pracovník musí mít velkou dávku fantazie, jak využít zákon v případě zavrženého rodiče.*“ Zvláště, když uvádí, že „*někdy je to pokus, omyl a nevnímáme souvislost s jinými zákony, kde se legislativa prolíná.*“ Shodným rysem je skutečnost, že sociální pracovníci vnímají legislativně dostatečně upravenou oblast zavrženého rodiče, přestože se nikde v zákoně o zavrženém rodiči nehovoří a je pouze na sociálním pracovníkovi, který s rodinou pracuje, o jaké zákonné vymezení se při svém výkonu opře.

Zajímavostí při vyhodnocování bylo, že respondenti neměli problém s legislativními opatřeními, nýbrž s přístupem pracovníků ohledně rychlosti, včasnosti přijímání řešení, kde viděli převážně své stinné stránky. Zdlouhavost soudních řízení, průtahy ve vyhodnocování situace dítěte, fiktivní spolupráce rodičů apod. Respondent 2 jako možnost doplňujícího legislativního opatření, ve shodě s respondentem 5 uvedl, že by přijal další opatření, a to možnost izolace rodiče od dítěte a nikoliv dítě od rodiče tím, že by se „*přemísťovalo dítě.*“ Respondent 2 uvedl, že v žádném zákoně není skutečně přímo upravena tato problematika a pokud se částečně mohou opatření k tomuto problému vztahovat, jsou přesto neúčinná. Respondent 3 doplnil, za souhlasu dalších 3 respondentů, že by bylo vhodnější mít „*větší páky na rodiče.*“

Určitý skepticismus zazníval ve veškerých odpovědích respondentů, kdy za ostatní respondenty hovoří odpověď u respondentky 6, která uvedla: „*nedovedu si představit legislativu, která by v tom zabránila.*“

Respondentka 5 vnímá možnost doplnění legislativy o přímou represi vůči rodičům u menších dětí, která by měla být využívána právě v takových případech.

Důležitým aspektem pro přijetí opatření dle legislativního rámce bylo zjištění od dotázaných, zda dítě, kde je syndrom zavrženého rodiče, považují za „ohrožené“ z pohledu zákona o SPOD. Zde byla zjevná shodná linie kladné odpovědi u

veškerých dotázaných, kdy např. respondent 3 uvedl, že takové dítě patří „*mezi syndrom CAN.*“ Respondentka 4 zdůvodnila, že „*může dojít k zpretrhání velmi důležitých vazeb pro zdravý vývoj dítěte.*“ Respondentka 5 a respondentka 6 zdůraznila možnost problematického vývoje dítěte do budoucna a respondentka 5 nahodila myšlenku, kterou se zabývala v této souvislosti, jakou má tato problematika návaznost na domácí násilí.

Doplňovaným studiem dokumentů je například v kazuistice K2 přistoupeno konkrétně k využití nejzazšího přístupu, a to k odnětí dítěte na základě zákona o SPOD, kdy sociální pracovník podal návrh na předběžné opatření k soudu a děti – sourozenci, byly na základě kladného rozhodnutí soudu předány do neutrálního prostředí.

Ve zmíněných kazuistikách K1- K3 bylo vždy přistoupeno od přijetí nejlehčích forem opatření po důraznější.

Shrnutí druhého dílčího cíle

Znalost legislativních opatření, která mohou sociální pracovníci odd. SPOD využít při sociální práci s rodinou, kde se vyskytují projevy zavrženého rodiče, byla u většiny respondentů na velmi dobré úrovni. Všichni dotázaní znali a uměli vyjmenovat konkrétní možnosti, které jsou v zákonech uvedeny. Dva z respondentů zdůraznili, že se nelze soustředit a opírat pouze o zákon sociálně – právní ochrany dětí, ale je nutné hledat i souvislosti s dalšími zákony a vnímat jejich provázanost. Zajímavostí bylo, že respondenti se shodovali v tom, že kriticky nahlíželi na legislativu, ale většinou neuměli konkretizovat, v čem by měla být inovována, aby splňovala jejich představy. Změnou v legislativě by například měla být možnost větší represe rodičů u menších dětí a čtyři respondenti se vyjádřili tak, že by v legislativě měla být větší možnost využít větší represí na rodiče. Respondenti se shodovali i v tom, že je problém především v soudních průtazích a nedůslednosti samotných sociálních pracovníků.

5.3 Interpretace třetího dílčího cíle

Třetí dílčí cíl (DC III) zní: Zjistit, jaká opatření sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí zvolili v sociální práci s rodinou se zavrženým rodičem. (TO8 – TO10, K1 – K3).

Zajímavostí při analýze tohoto cíle byla především odpověď 4 respondentů, kteří odpověděli, že ne vždy přijali v práci s rodinou, kde se objevovaly znaky zavrženého rodiče nějaká opatření. Dokonce respondentka 6 uvedla, že „*nikdy*.“ Tato dotázaná projevovala v největší míře skepticismus v celkovém přístupu sociální práce s rodinou, kde se jednalo o syndrom PAS, přestože uměla jasně rozpoznat znaky zavrženého rodiče, měla jasné povědomí o možnostech využití metod, které jí legislativa umožňuje využít. Ze 7 dotázaných 3 uvedli, že opatření vždy nepřijali. Všichni z respondentů zdůrazňovali individuální posouzení daného případu a individuální přístup.

Nejčastěji zvolenou metodou při práci s rodinou bylo nařízení asistovaného styku dítěte se zavrženým rodičem. Na druhém místě, případně v souběhu s prvním opatřením se objevovalo u respondentů „napomenutí rodiči“, jako výchovné opatření. Respondentka 1 uvedla, že „*pozvala jsem rodiče před Komisi SPOD – za účasti státního zástupce, ředitele Dětského diagnostického ústavu, lékařky, vedoucí SPOD – nařídila jsem rodičům odbornou spolupráci v rodinné poradně*.“ Na třetím místě se u 4 respondentů objevilo přijetí opatření – nařízení rodičům odborné spolupráce.

Neutrální prostředí pro dítě zvolil ve svém opatření respondent 2, který podal návrh k soudu na umístění dětí do diagnostického ústavu. Další 3 respondenti uvedli, že využili možnost a podali návrh k soudu na změnu výchovného prostředí – tzn. svěřením do péče zavrženého rodiče a jako kontrolní mechanismus nechali stanovit nad výchovu nezletilého soudní dohled.

V rámci své spolupráce využívala většina respondentů – celkem 6: psychoterapeuty, mediátory v rodinných poradnách, psychology, soudce. Respondentka 6 zdůraznila, že doporučená spolupráce rodičů s odborníky psychoterapeuty neproběhla nikdy

dobrovolně, muselo být vždy přistoupeno z její strany k nařízené odborné spolupráci ze strany odd. SPOD MMHK.

Především je ale třeba zdůraznit, že u veškerých dotázaných zaznívala určitá skepse, pokud byli dotázáni na zpětnou vazbu v daných konkrétních kauzách, pokud by měli zhodnotit situaci po přijetí opatření. Respondentka 1 shrnula po zkonkretizování svých kauz celkový přístup následovně: „*Takže pokud zhodnotím celkově, ani čas, ani žádná opatření z mého pohledu nevedla k nápravě a jsem bohužel k tomuto skeptická.*“ Respondentka 4 uvedla, že dítě po přijetí opatření ze strany odd. SPOD MMHK přijalo zavrhaného rodiče a po nějaké době pro změnu zavrhl rodiče původního, který programoval, tudíž se situace naprosto obrátila, navíc se jedná o přeshraniční problém.

V kazuistikách lze nalézt přímé instrukce od soudních znalců, jako je například třetí kazuistika, kde soudní znalkyně doporučila větší podíl otce na výchově syna, střídavou výchovu, případně změnu výhradní výchovy ve prospěch syna, přesto další znalkyně, která byla ustanovena pro doplnění posouzení, měla na věc naprosto odlišný názor a sociální pracovník tak ve spleti názorů a doporučení hledá stále „zájem dítěte.“

Shrnutí třetího dílčího cíle

Respondenti se shodně vyjadřují, že sociální pracovník je zodpovědný za průběh práce s rodinou, nikoli za konečný výsledek stavu v rodině. Sociální pracovníci využívají a přijímají opatření od těch primárních po opatření s nejvyšší intenzitou. Nejčastěji zvolenou metodou je nařízení odborné spolupráce v rámci správního řízení, dále je to výchovné opatření – napomenutí rodičům, případně nezletilému samotnému. Respondenti využívají i možnosti předvolání rodičů před zvláštní orgán MMHK – Komise SPOD. Všichni z respondentů zdůrazňovali individuální posouzení daného případu a individuální přístup. Přístup, který je hodnocen jako nejrazantnější zásah do rodinného systému – neutrální prostředí pro dítě a umístění dítěte zcela mimo rodinu, využil 1 respondent, 3 respondenti navrhli a umístili dítě do péče zavrhaného rodiče a nařízení soudního dohledu.

Závěr

Tématem této práce bylo zaměřit se na problematiku zavrženého rodiče, která se postupně dostává do povědomí širší veřejnosti. Cílem bylo především zjistit, zda přímo sociální pracovníci, jako odborníci, kteří pracují s dětmi v rámci sociálně - právní ochrany dětí na Magistrátu města v Hradci Králové, znají syndrom zavrženého rodiče, umějí ho rozpoznat a zejména, jaká opatření využívají při své práci s rodinou, která by vedla k nápravě zavržení rodiče.

Pro dosažení tohoto cíle jsem si zvolila kvalitativní výzkumnou strategii a vyspecifikovala tři pomocné cíle: DC I. Zjistit, v jakých kauzách se sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí setkávají se zavrženým rodičem, DC II. Zjistit, jak sociální pracovníci sociálně – právní ochrany dětí vnímají zákonné možnosti pro sociální práci s rodinou v případě zavrženého rodiče a DC III. Zjistit, jaká opatření sociální pracovníci sociálně - právní ochrany dětí zvolili v sociální práci s rodinou se zavrženým rodičem.

Pro získání dat ve výzkumném šetření jsem využila techniku polostrukturovaného rozhovoru a doplnila jí studiem dokumentů, kdy se konkrétně jednalo o vybrané 3 kazuistiky dětí, kde se vyskytovala uvedená problematika zavrženého rodiče.

Z provedeného výzkumu jsem zjistila, že všichni dotázaní mají pracovní zkušenost s problematikou zavrženého rodiče, připomínám, že jsem oslovila k rozhovorům pracovníky, kteří se v oboru SPOD pohybují více jak 5 let. Dále se oslovení sociální pracovníci shodli, že se setkali se zavrženým rodičem při výkonu sociálně-právní ochrany dětí, a to zejména v rozchodových a rozvodových kauzách rodičů, kde působili jako kolizní opatrovníci v rámci soudního řízení. Jednoznačně se jednalo o dlouhotrvající soudní procesy, které byly stupňovány různými nepodloženými trestními oznámeními, které navíc umocňovali systematický boj zavrhujeícího rodiče proti druhému rodiči. V podstatě všichni respondenti se vyjádřili, že v životě dítěte se zavržený rodič nepříznivě projevuje na jeho psychosociálním, tak emocionálním vývoji, což potvrzuje teorii, že syndrom zavrženého rodiče patří mezi syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte.

Sociální pracovníci jsou velmi dobře znalí, jaké formy řešení - s oporou v legislativě, mohou využít při sociální práci s rodinou, kde se jedná o zavrženého rodiče. Přesto zde zaznívá většinový názor, že jsou skeptičtí k nápravě takového narušeného vztahu. Možnosti řešení spatřují především v důsledném přístupu sociálních pracovníků v každém jednotlivém případě, ale také v důsledném naplňování veškerých zákonných možností ze strany soudů, i určité osobní statečnosti soudců, kteří by mohli přistupovat k razantnějším výrokům. Dále je opakovaně potvrzován i názor, že je na místě i důsledné dodržování naplňování výroků jednotlivých soudních rozsudků a především využívání veškerých nástrojů při vymáhání jeho vykonatelnosti. Mám zde na mysli důrazně a důsledně využívat výkony rozhodnutí, kde je možné přistupovat k poměrně vysokým sankcím – od napomenutí účastníků řízení, až po vysoké finanční částky za neplnění dikce rozsudku. Samotné odnětí dítěte z rodiny zavrhuje rodiče je z pohledu sociálních pracovníků vnímáno negativně a chápáno jako největší zásah do práv dítěte a je k němu přistupováno pouze ve výjimečných situacích. Sociální pracovníci odd. SPOD MMHK se s takovým opatřením neztotožňují, neboť ho vnímají jako nejvíce zatěžující pro psychický stav dítěte. Jako nejdůležitější se jeví spolupráce odborníků – sociálních pracovníků, psychologů – terapeutů a soudů, kteří by měli intervenovat do takové rodiny včasné, důrazně a systematicky, pod vedením koordinátora případu, kterým by měl být sociální pracovník.

Dle mého zjištění je rozsah možných opatření, která má sociální pracovník k dispozici velmi široký a jedná se o rozsah od absence intervence sociálního pracovníka do rodiny až po extrémní zásah v rodině, kdy je zde míněno odnětí dítěte z rodiny. Jako nejvhodnější se jeví postupovat od přijetí nejmírnějšího opatření po opatření vyšší intenzity a především klást důraz na odpovědnost pracovníka, který má především profesionálně zjišťovat potřeby a zájmy dítěte. Při sociální práci s rodinou je nutné vždy volit individuální přístup, dále je důležité přijmout odpovědnost za vyhodnocení situace dítěte a za následné odborné individuální plánování ochrany dítěte.

Plně se ztotožňuji s názorem A. Hofschneiderové (2016), která zdůrazňuje, že sociální pracovník je odpovědný za proces, nikoli za výsledek. Orgán sociálně -

právní ochrany dětí neodpovídá za naprosté vyloučení veškerých škodlivých a nepříjemných následků u dětí, které má v evidenci a u kterých byl zjištěn syndrom zavrženého rodiče. Právě i samotný dohled nad výchovou nezletilých dětí, by mohl vést až k nadměrné intervenci do rodiny a naprosté absenci rodičovského snažení, respektive zásahy do rodinné sféry.

Předpokládám, že výsledky mého zkoumání mohou být přínosem ke zpracování konkrétnější odpovídající metodiky, kterou má k dispozici odd. SPOD MMHK, a se kterou jsem se měla možnost seznámit. Metodika je součástí metodického rámce postupu pracovníků orgánu SPOD v případě podezření na týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte (problematika CAN), ale samotný syndrom PAS je zde zúžen pouze na definici, diagnostická kritéria a odkazy na odborná pracoviště. Své poznatky jsem připravena poskytnout pracovníci na odd. SPOD MMHK, která se zabývá touto problematikou a požádala o možnost seznámení se s touto prací.

Pokud jsem se zamýšlela nad další možností, jak téma zavrženého rodiče uchopit z jiného pohledu, navrhovala bych zpracovat výzkum, který by zmapoval a zhodnotil situaci z pohledu dítěte, kterému byl druhý rodič zavržen, a to s odstupem času, nejvhodnější by se mi jevílo oslovit přímo jedince, kteří nabyli zletilosti.

Zdroje:

Monografie:

COLEBATCH, Hal. K. *Úvod do policy*. 1. vydání. Brno: Barrister and Principal, 2005. 141 s. ISBN 8086598799.

CORNEAU, Guy. *Chybějící otec, chybující syn*. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o. 2012. 192 s. ISBN 978-80-262-0075-8.

DOBRUŠOVÁ, Eva; VEČERKOVÁ, Petra; HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Sociálně – právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů*. 2012. 100 s. ISBN 978-80-7421-048-8.

FERRERO, Bruno. *Genitori felici, noc il sistema di Don Bosco*. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o. 2004. 152 s. ISBN 80-7178-937-2.

GARDNER, Richard. A. *Syndrom zavrženého rodiče. 1. české vydání. 1996. 104 s.* ISBN 80-85529-22-X.

GARDNER, Richard. A. *Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče*. 1. vydání. Praha: Triton. 2010. 428s. ISBN 978-80-7387-365-3.

HAVRDOVÁ, Zuzana., *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium, 1999. 167s. ISBN 80-902081-8-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vydání. Praha: Portál, 2012. 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.

KLIMEŠ, Jeroným. *Partneři a rozchody*. 4. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2015. 240s. ISBN 978-80-262-0979-9.

KOUCKÁ, Pavla. *Zdravý rozum ve výchově*. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2014. 208 s., ISBN 978-80-262-0614-9.

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vydání. Praha: Grada, 2002, 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.

- MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vydání. Praha: Grada, 1999, 143s. ISBN 80-716-9897-0.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 287 s., ISBN 80-7178-549-0.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vydání. Praha: Slon, 2003. 161 s., ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 380s., ISBN 80-7178-548-2.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vydání. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- PEMOVÁ, Terezie a PTÁČEK, Radek. *Sociálně – právní ochrana dětí pro praxi*. 1. vydání. Praha. 2012. 192s. ISBN 978-80-247-4317-2.
- PETRUSEK, Miloslav. *Teorie a metoda v moderní sociologii*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1993. 204 s. ISBN 80-7066-799-0.
- PETRUSEK, Miloslav. VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
- PLAŇAVA, Ivo a PILÁT, Milan. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. 1. vydání. Brno: Barrister a Principal. 2002. 290s., ISBN 80-86598-36-5.
- PREKOPOVÁ, Jiřina a ŠTURMA Jaroslav. *Výchova láskou*. 1. vydání. Praha: Portál, 2012. 184 s., ISBN 978-80-262-0077-2.
- STRAUSS, Anselm – CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu*. 1. vydání. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.
- TEYBER, Edward. *Děti a rozvod*. 1. vydání. Praha: Návrat domů, 2007. 227s. ISBN 978-80-7255-163-7.
- VALIŠOVÁ, Alena. *Autorita v edukační a sociální práci*. 1. vydání. Pardubice. 2012. 409s., ISBN 978-80-7395-507-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vydání. Praha: Portál, 2000, 522s. ISBN 80-717-8308-0.

Publikace, metodiky:

HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. *Praktický průvodce nejlepším zájmem dítěte*. 2016. 105s. ISBN 978-80-87414-26-2.

Veřejný ochránce práv. Stanoviska. Rodina a dítě. 2007. 215s.

Zákony:

Česko. Zákon č. 359/1999Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In ÚZ. ISBN 978-80-7488-022-3.

Česko. Zákon č. 104/1991Sb., Úmluva o právech dítěte. In ÚZ. ISBN 978-80-7488-022-3.

Česko. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v platném znění. In: Úplné znění: Nový občanský zákoník. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

Internetové zdroje:

HLADÍKOVÁ, Adéla. [online]. 15. 2. 2012 [citace 1-04-2016] Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/323114/esf_m/Hladikova_Adela_DP_ndknyqwb.pdf

KALÁBOVÁ, Helena. Syndrom zavrženého rodiče - disertace transgenerační [online]. 3. 5. 2016 [citace 11-01-2017] Dostupné z:

<http://www.prohuman.sk/psychologia/syndrom-zavrzeneho-rodice-dysaretace-transgeneracni>

JEDLIČKA, Jaroslav. Syndrom zavrženého rodiče [online]. [citace 30-12-2016]
Dostupné z: <http://www.iustin.cz/art.asp?art=195>

KIZÁK, Juraj. Syndrom zavrženého partnera. Rozhovor s psychiatrem Peterem
Pöthe. [online]. 7. 11. 2011 [citace 26-02-2016]. Dostupné z: <http://babinet.cz/clanek-8727-syndrom-zavrzeneho-partnera-rozhovor-s-psychiatrem-peterem-pothe.html>

KLIMEŠ, Jeroným. Zjišťování názoru dítěte a prevence další traumatizace [online].
11. 2. 2015 [citace 25-02-2017] Dostupné z:
http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/konfliktni_predani_zjistovani_nazoru

KRUK, E. The Impact of Parental Alienation on Children [online]. [citace 1-11-2016]
Dostupné z: <https://www.psychologytoday.com/blog/co-parenting-after-divorce/201304/the-impact-parental-alienation-children>

MICHALICOVÁ, Gerta; JANSKÝ, Karel; SELÁK, Jiří. Klamavé prosazování
syndromu zavrženého rodiče II. [online]. 24. 4. 2012 [citace 16-12-2016] Dostupné
z: <http://www.domacinasili.estranky.cz/clanky/clanky/klamave-prosazovani-syndromu-zavrzeneho-rodice-ii..html>

MINTZBERG, Henry. Obousměrné plánování. [online]. 3. 7. 2015 [citace 9-11-2016]
Dostupné z: <https://managementmania.com/cs/obousmerne-planovani>

SMUTEK, Martin. Skripta k předmětu „Teorie veřejné politiky.“ [online]. [citace 6-
10-2016] Dostupné z: www.kurzy.uhk

TESAŘ, Jan. Historie a současnost. [online]. 1. 5. 2009 [citace 1-12-2016] Dostupné
z: http://dspace.upce.cz/bitstream/handle/10195/34981/TesarJ_Historie%20a%20soucasnost_MCH_2009.pdf?sequence=1

Admin. Rady pro práva dítěte. [online]. 3. 1. 2016 [citace 26-01-2017] Dostupné z:
<http://justice2009.cz/rady-pro-prava-ditete/>

Case management practice within Save the Children child protection programmes.
[online]. [citace 27-02-2017] Dostupné z:
https://www.google.cz/?gws_rd=ssl#q=case+management+and+families&start=20

Hradec Králové. [online].[citace 11-10-2016] Dostupné z:

<http://www.hradeckralove.org/urad/magistrat>

Rodina a ochrana práv dětí. [online],[citace 20-11-2016] Dostupné z:

<http://www.mpsv.cz/cs/4>

Syndrom zavrženého rodiče. [online]. [citace 26-12-2016] Dostupné z:

<http://www.kdejsitato.cz/rodina/dusledky-vylucne-pece-jednoho-rodice/syndrom-zavrzeneho-rodice.html>

Seznam příloh:

Příloha A: Pracovní náplň zaměstnance sociálně-právní ochrany dětí při MMHK

Příloha B: Přepis rozhovoru s respondentem 1

Příloha C: Kazuistiky

Příloha D: Seznam tabulek

Příloha A

Pracovní náplň referenta – péče o dítě (opatrovníka) OSPOD MMHK

(Zdroj: pracovní náplň zaměstnance Magistrátu města v Hradci Králové)

Referent péče o dítě (opatrovník):

- zajišťuje výkon agendy SPOD na svěřeném úseku s platnou legislativou upravující sociálně-právní ochranu dětí zejména zák. č. 359/1999 Sb., o SPOD, ve znění pozd. předpisů

- vyhledává děti, na něž se zaměřuje sociálně-právní ochrana

- pravidelně vyhodnocuje situaci dítěte a jeho rodiny

- zpracovává na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny individuální plán ochrany dítěte s důrazem na přijetí opatření v zájmu dítěte nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence a pravidelně jej aktualizuje

- stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření

- pořádá případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin a to ve spolupráci s rodiči, jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte a dalšími prizvanými osobami

- provádí šetření v rodině a bydlišti dítěte, ve škole, na pracovišti dítěte, ve zdravotnických a školských zařízeních, spolupracuje s ostatními státními i nestátními organizacemi – zajišťuje službu „sanace rodiny“ za pomoci socioterapie směřující k sociální rehabilitaci a integraci ohrožených dětí a mládeže

- na žádost soudu poskytuje údaje o výchovných poměrech dětí a spolupracuje při zpracování návrhů na opatření ve věcech jejich další výchovy

- podává soudu návrhy a podněty na nařízení předběžného opatření, ocitlo-li se dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny a v součinnosti se soudem se účastní jeho realizace, nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy, výkon rozhodnutí ve věci realizace ústavní výchovy v případě, že se rodiče nepodrobí rozhodnutí soudu, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, zahájení trestního stíhání rodičů při podezření na spáchání trestného činu proti dítěti, zahájení soudního řízení ve věcech určení otcovství k nezletilému dítěti, na vyslovení nezájmu, na svěřeni dítěte do ZDVOP, na prodloužení trvání tohoto svěřeni a na jeho zrušení, na svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu a jeho zrušení, na nařízení výchovného opatření a na jeho zrušení

- vykonává funkci kolizního opatrovníka ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dětmi nebo ke střetu zájmů dětí týchž rodičů

- sjednává dobu a místo přijetí dítěte po právní moci rozhodnutí soudu do příslušného zařízení pro výkon ústavní výchovy a vyzývá rodiče nebo jinou osobu odpovědnou za výchovu dítěte, aby ho předali určenému zařízení ve stanoveném termínu, případně zabezpečí umístění dítěte

- působí proti opakovaným poruchám v chování a jednání dětí, upozorňuje školské orgány na potřebu napomáhat dětem, které ukončily školní docházku, při získávání možnosti pokračovat v další přípravě na povolání, zejména, jde-li o děti propuštěné z ústavní nebo ochranné výchovy, spolupracuje s úřady práce při zprostředkování vhodného zaměstnání pro tyto děti, usměrňuje péči o tyto děti podle programů péče o problémové skupiny dětí a napomáhá jim při překonávání negativních projevů v chování

- rozhoduje o uložení povinnosti rodičům využít odbornou poradenskou pomoc, o odmítnutí písemné žádosti rodičů o nahlédnutí do spisové dokumentace dítěte, o výchovných opatřeních, o přestupcích na úseku SPOD

- činí nezbytná opatření k ochraně dítěte, které nemá na území ČR povolen trvalý nebo dočasný pobyt a opatření potřebná pro převzetí dítěte navracejícího se z ciziny bez doprovodu rodičů nebo jiné odpovědné osoby, případně zajištění jeho převzetí
- posuzuje, zda jsou obcí dostatečně zajištěna práva dítěte a uspokojovány jeho odůvodněné potřeby v případech, ocitne-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku nebo zda je potřebné učinit další opatření k ochraně dítěte
- podává soudu zprávy o poměrech dítěte, u něhož soud rozhodl o výchovném opatření a sleduje účinnost výchovných opatření, o kterých rozhodl orgán sociálně-právní ochrany dětí, spolupracuje s Komisí pro SPOD při MMHK
- sleduje dodržování práv dítěte v ústavních zařízeních a za tím účelem navštěvuje nejméně jednou za tři měsíce děti umístěné v těchto zařízeních, zejména jednou za tři měsíce navštěvuje rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova
- vydává souhlas s pobytem dětí, u nichž byla nařízena ústavní výchova, mimo zařízení
- pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, zprostředkovává rodičům poradenství
- zákonné zástupce nezletilého dítěte informuje o systému dávek státní sociální podpory a sociální péče
- poskytuje pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti, včetně pomoci při podávání návrhu k soudu
- na vyžádání jiných obcí s rozšířenou působností prošetřuje poměry nezletilých dětí, žijících v území obvodu Hradce Králové

- spolupracuje s občanskými sdruženími, církevními, charitativními, sociálními a jinými organizacemi

- spolupracuje s terénní sociální pracovníci oddělení SPOD pro opatrovnickou agendu, kurátorem pro dospělé a dalšími pracovníky koncepcí a sociální péče při zajištění agendy SPOD

- zpracovává podklady pro statistická šetření za svěřenou agendu

- účastní se supervizí

- zajišťuje agendu přestupků na úseku SPOD za oddělení SPOD

Příloha B

Přepis rozhovoru s respondentem 1 - rozhovor ze dne 4. 12. 2016 od 13.00 do 13.45 hodin – kancelář sociálního pracovníka na MMHK

TO 1: Setkali jste se s problematikou zavrženého rodiče?

Ano, setkala. Musím přiznat, že jsem se s tímto termínem seznámila nejprve v práci při mé práci a potom jsem zjišťovala přesně, co to znamená po teoretické stránce. Na netu, v knihovnách, ale i různé články. Je pravda, že i na intervizích v rámci zaměstnání se s tímto problémem potýkáme a řešíme konkrétní případy právě se syndromem PAS na těchto společných setkáních s kolegy a řešíme konkrétní postupy.

TO 2: Jak byste popsali situaci, kde došlo k syndromu zavrženého rodiče? Jak jste identifikovali, příp. z čeho, že se jedná o zavrženého rodiče?

Mám na paměti jednu z mých prvních kauz, kde se dlouhá léta soudili rodiče o tehdy 8 letou holčinu. Nešlo tam přímo o výhradní péči jednoho rodiče, to prakticky rodiče nesorovali, že to bude matka, ale jednalo se tam o kontakt dcery s otcem. Opakované výpovědi nezletilé, kdy jí matka přiváděla na pohovory na OSPOD, téměř po každém kontaktu s jejím otcem, matka poukazovala na to, že dcera otce odmítá, nechce tam, otec se jí nevěnuje, nebo nemá podmínky. Postupně se nezletilá opravdu přesouvala od naprostého přijetí otce k naprostému zamítnutí. Byly tam znalecké posudky, opakované v průběhu času, revizní posudky, odvolací soudy, předběžná opatření, trestní oznámení – ze strany otce na matku, ze strany matky na dceru. Zákazy styku apod. Již v prvním znaleckém posudku byl definován možný syndrom zavrženého rodiče, naprostá identifikace nezletilé s matkou, doporučena psychologická práce s celým rodinným systémem. Nejen, že to bylo popsáno ve znaleckém posudku, byla jsem schopna posoudit z celkového průběhu, že se právě o zavrženého otce ze strany matky skutečně jednalo.

TO 3: Jak vnímáte pojem „manipulující rodič“?

Z mého pohledu je to rodič, který může i zcela nevědomě programovat své dítě proti druhému z rodičů. Například, předává dítě se slovy, „*tak to všechno u táty / mámy zvládni. Když už to nebudeš moci vydržet, zavolej mi. Nedám Tě*“. Je to v podstatě řešení svých vlastních problémů přes dítě, které je ještě velmi dobře ovlivnitelné, staví se tendenčně na stranu rodiče, který se staví jako slabší a potřebuje v podstatě

ochranu. Má to být trest pro druhého rodiče, ale ničí se tím vlastně naprosto osobnost toho dítěte.

TO 4: Jak se přihlíží k názoru dítěte v případech, kde se objevuje zavržený rodič?

Názor dítěte je zjišťován vždy a v každém případě. Pracuji na OSPOD šestým rokem a vidím obrovský posun ve zjišťování názoru dítěte. Hovoří se s dítětem prakticky od mateřské školky, zvažuje se vždy samozřejmě jeho zralost. Spíš bych řekla, že je problém často správně identifikovat a rozpoznat vyřčené. Ne vždy bojovat za názor dítěte, nutné zvažovat veškeré souvislosti, nevytrhávat z kontextu atd.

TO 5: Jak vnímáte současnou legislativní úpravu týkající se řešení uvedeného syndromu zavrženého rodiče? Jaké změny v zákoně byste uvítali?

Nemyslím si, že je přímo v zákoně uvedeno jak pracovat se zavrženým rodičem. O tom je celá sociální práce a zákon SPOD nabízí širokou škálu možností, jak s takovou rodinou, respektive s celým rodinným systémem pracovat. Nebrat je zákon SPOD, ale prolíná se zde přeci i další zákony, Úmluvy apod.

Je možnost využívat přijetí výchovných opatření, správního řízení v nařízení spolupráce s odborným pracovištěm, ale také uvědomit si, že je nutné umět nakládat s tzv. „mocí“, která nám pracovníkům OSPOD byla státem svěřena, coby vykonavatelům státní moci v oblasti ochrany ohrožených dětí. Mám na mysli možnost různých návrhů k soudu na změnu výchovného prostředí v případech práce s PAS.

TO 6: Jaké konkrétní možnosti přicházejí v úvahu při sociální práci se zavrženým rodičem?

Jak už jsem zmínila – nařízení odborné práce s odborníkem, striktní kontrola, zda rodiče dodržují uvedené opatření. Možnost vydat nebo navrhnout výchovné opatření – napomenutí rodičům, dohled nad výchovou nezletilého, podání návrh u k soudu na změnu výchovného prostředí, úpravu kontaktu s rodičem mimosoudní dohodou, úpravu styku rodičů s nezletilým soudním rozhodnutím, asistované monitorované kontakty apod.

TO 7: Považujete dítě v rodině se syndromem PAS za „ohrožené“?

Jednoznačně ano.

TO 8: S jakými odborníky jste spolupracovali při zjištění zavrženého rodiče ve Vašich kauzách?

Byli to mediátoři v rodinných poradnách, psychologové, psychiatři v dětských krizových centrech, soudci, sociálními pracovníky.

TO 9: Přijali jste vždy nějaké opatření v kauzách se zavrženým rodičem? Jaké konkrétní opatření jste zvolili při řešení?

Vždy ne, přiznávám. Pamatuji si, že jsem dala návrh k osudu v rámci soudního řízení na napomenutí rodičům – odvolací soud mi zrušil napomenutí matce, která jednoznačně ale manipulovala dítě proto svému rodiči. Pozvala jsem rodiče před KOMISI SPOD – za účasti státního zástupce, ředitele DDÚ, lékařky, vedoucí SPOD – nařídila jsem rodičům odbornou spolupráci v rodinné poradně.

TO 10: Jak byste zhodnotili současný stav v rodině po určité době přijetí opatření v dané kauze?

Pokud zmíním kauzu první, o které jsem již dnes mluvila, přijala jsem i opatření – nařízena spolupráce s odborným pracovištěm – dnes se nezletilá s otcem nestýká. Soudně upraven styk nebyl, ale výhra byla ze zákazu styku udělat neupravení styku. Nezletilá se otce údajně bojí, sama řekla, že pokud jednou otce bude chtít vyhledat, tak to udělá. Dnes je jí 13 let.

V jiné kauze je zavrhnuta matka ze strany dvou starších dětí, nestýkají se s matkou i nyní, přestože tam byla nařízena odborná spolupráce a kontakt dětí s matkou nařízen za asistovaného styku. Nyní bude probíhat soud ohledně nejmladšího třetího dítěte, který „naštěstí“ má střídavou výchovu mezi otcem a matkou, kdy sám znalec uvedl, že je vhodné nejmladšího dát do střídavé výchovy, aby otec nezavrhl matku tak, jako u těch dvou starších.

Takže pokud to zhodnotím celkově, ani čas, ani žádná opatření z mého pohledu nevedla k nápravě a jsem bohužel k tomuto skeptická.

Příloha C

Kazuistiky

K1

Popis klientovy situace

Dívka: na počátku spolupráce 6 let, svěřena do péče matky, nyní 12 let.

Matka: 39 let, v souč. době na rodičovské dovolené s dalším dítětem z nového manželství, středoškolské vzdělání, rodina sociálně dobře situovaná

Otec: 40 let, evidován dlouhodobě na úřadu práce, středoškolské vzdělání

Nezletilá se narodila v úplné rodině. Mezi rodiči došlo po 7 letech ke krizi, která byla řešena rozvodem. Rodiče před soudem uzavřeli dohodu o tom, že nezletilá bude svěřena do péče matky. Otec se s dcerou nepřestával stýkat i po rozvodu. Pro matku nezl. byla jedinou dcerou, pro otce již druhým dítětem, kdy starší polorodá sestra byla již zletilá.

Identifikace relevantních problémů a vstup sociálního pracovníka OSPOD

OSPOD vykonával funkci opatrovníka pro soudní řízení v době, kdy probíhalo rozvodové řízení. Ze strany kolizního opatrovníka byly zjišťovány poměry matky, poměry otce a bylo hovořeno i s nezletilou.

Po 6 měsících matka podala návrh k soudu na úpravu styku otce s nezletilou s tím, že nezletilá odmítá k otci jezdit, před odjezdem se stresuje, pláče, žádá matku o to, aby k otci nemusela. Matka podává na otce trestní oznámení za omezení osobní svobody, další trestní oznámení pro pomluvu, další trestní oznámení za ohrožování mravní výchovy dítěte, kdy otec bral s sebou dceru do Prahy na tržnici, kde prodával své výrobky.

Matka opakovaně vždy po kontaktu otce s dcerou přiváděla nezletilou na pohovor na odd. SPOD MMHK, dožadovala se výslechu dítěte. Nezletilá byla opakovaně vyslýchána i na policii, z důvodu podaných trestních oznámení.

Sama nezletilá odmítala osobu otce, odmítala kontakty, opakovala slova matky, přestože byl pohovor vždy bez její přítomnosti. Stylizovala se do chování matky.

Matka vyhledala pomoc psychologa, nezletilá docházela navíc ještě ke školnímu psychologovi. Matka podala následně návrh na zákaz styku předběžným opatřením, kterému bylo vyhověno.

Otec se opakovaně vyjadřoval, že si neumí vysvětlit, z jakého důvodu ho dcera odmítá, a že se tak stalo bezdůvodně a zcela náhle.

Sociální pracovnice již v této době avizovala syndrom zavrženého rodiče, který se skutečně v rámci znaleckých posudků prokázal.

Spolupráce odd. SPOD a multidisciplinárního týmu

Sociální pracovník odd. SPOD komunikoval po celou dobu s celou rodinou, psychologem, soudcem, právními zástupci. Dále komunikoval s odborníky v rámci Dětského krizového centra, se školním psychologem. V rámci znaleckých posudků podával souhrnnou zprávu o průběhu spolupráce s rodinou. Zajišťoval zprávy od školy, psychologů, lékařů. Opatrovník se účastnil dlouhotrvajícího soudního řízení, odvolacích soudních řízení, doplňujících znaleckých posudků z řad psychologa, psychiatra.

Opatrovník navrhl uložení opatření – napomenutí matky, kdy okresní soud takový návrh přijal a napomenutí uložil. V rámci odvolacího řízení ale soud výchovné opatření zrušil a zaujal opačný postoj.

Sociální pracovník přizval rodiče před Komisi SPOD MMHK – rodičům byla uložena povinnost odborné terapie.

Zhodnocení přijatých opatření a současné situace v K1

Z pohledu sociálního pracovníka se jednalo o včasnou spolupráci s odborníky, kdy sociální pracovník využil dostupné metody sociální práce se zavrženým rodičem.

Navrhl přijetí výchovných opatření, dále podpořil rozhodnutí Komise SPOD v nařízení odborné spolupráce rodičů s psychologem. Snažil se o včasnost přijatých opatření, ale vždy se mu nepodařilo prosadit navržené.

V současné době se nezletilá s otcem nestýká, okresní soud zakázal kontakt otec s nezletilou, na doporučení soudního znalce, který byl skeptický k odborné spolupráci rodičů, kdy se jejich vztah po terapii ještě více prohloubil ve vzájemné nenávisti. Krajský odvolací soud rozsudek změnil a kontakt otce s nezletilou „neupravil.“

Nezletilá uvedla, že pokud bude chtít v budoucnu kontaktovat svého otce, učiní tak sama. Matka podala návrh na změnu příjmení u své dcery, čemuž soud vyhověl a nezletilá se k tomuto přiklonila. Otec se po 6 letech soudních řízení „stáhl“.

K2

Popis klientovy situace

Chlapec: na počátku spolupráce 11 let, svěřen na počátku do péče matky, nyní 15 let

Dívka: na počátku spolupráce 6 let, svěřena na počátku do péče matky, nyní 10 let

Matka: 42 let, jednatelka společnosti, vysokoškolské vzdělání, rozvedená

Otec: 51 let, zaměstnanec střední firmy, středoškolské vzdělání, rozvedený

Děti se narodily v úplné rodině. Konflikty mezi rodiči vyústily v rozvod - rok 2013. Rodiče před soudem uzavřeli dohodu o tom, že nezletilé děti budou svěřeny do péče matky. Spory mezi rodiči přetrvávaly i po rozchodu, děti neunesly emoční enormní zátěž, otec vytvářel pocit spojenectví s dětmi, děti matku odmítaly. Za přítomnosti otce byla nezletilá hysterická, matku zcela odmítala, v přítomnosti matky byla nezletilá mazlivá, klidná.

Sociální pracovnice již v té době identifikovala projevy odmítání rodiče, zde tedy matky, která se vyjadřovala, že nerozumí náhlému odmítání její osoby ze strany obou dětí.

Identifikace relevantních problémů a vstup sociálního pracovníka OSPOD

OSPOD vykonával funkci opatrovníka pro soudní řízení v době, kdy probíhalo rozvodové řízení. Ze strany kolizního opatrovníka byla prováděna sociální šetření, opakované pohovory s dětmi. Děti odmítaly matku, nezletilá měla shodné projevy odmítání jako její starší bratr. Obě děti navštěvovaly dlouhodobě dětského psychologa.

Matka podala v roce 2014 návrh k soudu na úpravu styku otce s dětmi, neboť se rodiče nemohli na úpravě kontaktu dohodnout. Otec reagoval protinávrhem na svěřením dětí do své péče. Komunikace mezi rodiči se jevila jako patologická. „Situace mezi rodiči se vyhrotila natolik, že děti poškozují.“

Situace se vyhrotila natolik, že děti začaly preferovat otce a matku zcela zavrhnly, přestože do té doby oba rodiče měli s dětmi stabilní vztah. Obě děti zcela začaly preferovat otce.

V roce 2015 opatrovník podává návrh předběžným opatřením na umístění dětí do neutrálního prostředí a iniciuje nařízení odborné spolupráce rodičů s výchovným zařízením a psychologem.

Ze zprávy školy vyplynulo, že „nezletilá se projevuje agresí vůči ostatním dětem. Ve škole se začíná projevovat její psychicky narušená osobnost. Svoji agresivitu zaměřila i vůči matce, kdy jí napadla a poškrábala.“

Spolupráce odd. SPOD a multidisciplinárního týmu

Sociální pracovník odd. SPOD využil možnosti spolupráce s celou rodinou, psychologem, soudkyní, právními zástupci. V rámci znaleckých posudků podával opakovaně souhrnné zprávy o průběhu spolupráce s rodinou. Zajišťoval zprávy od školy, psychologů, lékařů. Opatrovník se účastnil dlouhotrvajícího soudního řízení,

odvolacích soudních řízení, doplňujících znaleckých posudků z řad psychologa, psychiatra.

Zhodnocení přijatých opatření a současné situace v K2

Opatrovník inicioval konání případové konference, navrhl soudní dohled nad výchovou nezletilých a opakovaně svolal intervizní skupinu sociálních pracovníků, aby se mohl poradit na dalším postupu v případě. Kolizní opatrovník navrhl předběžnou vykonatelnost soudního rozhodnutí, z důvodu urychlení celého soudního procesu, kdy se zákonní zástupci střídavě odvolávali k vyšším soudním instancím. Sociální pracovník zaslal k soudu žádost o urychlené ukončení soudního sporu a „nastavení jednoznačných pravidel, která by vedla ke zklidnění a stabilizaci situace“. Kolizní opatrovník se vyjadřoval i Veřejnému ochránci práv, kdy konstatoval, že „čas je podstatným atributem.“ Na Magistrátu města v Hradci Králové se konala i expertní případová konference, kterou svolal kolizní opatrovník.

Kolizní opatrovník, přestože podal návrh na umístění dětí do neutrálního prostředí, činil veškeré kroky k tomu, „*aby děti byly co nejrychleji navraceny zpět do rodinného prostředí.*“ Opatrovník požádal o využití „soudního roku“, kdy osobně za přítomnosti soudkyně navštívil nezletilé v neutrálním prostředí. „Děti se i přes realizovanou odbornou intervenci svých postojů a názorů nezřekly a nadále upřednostňovaly otce.“ Sociální pracovník se vyjadřoval i v tom smyslu, že děti jsou umísťovány do pobytových zařízení za účelem jejich „opravy“, aby se opět naučily milovat „zavrženého“ rodiče.

V současné době je nezletilá svěřena do péče matky, otci je stanoven kontakt, nezletilý je ve střídavé péči obou rodičů a nad jejich výchovou je stanoven soudní dohled.

Sociální pracovnice vnímá situaci jako stabilizovanou, ale pouze v současné době, bez záruky stability do budoucna.

K3

Popis klientovy situace

Chlapec: na počátku spolupráce 7 let, svěřen do péče matky, nyní 14 let

Matka: 38 let, zaměstnaná jako administrativní pracovnice ve střední firmě, středoškolské vzdělání, znovu provdána

Otec: 41 let, zaměstnanec banky, středoškolské vzdělání, rozvedený

Nezl. se narodil v úplné rodině. Po 12ti letém manželství rodiče řešili partnerské neshody rozvodem. Rozvod v roce 2013. Rodiče před soudem uzavřeli dohodu o tom, že nezletilý bude svěřen do péče matky.

Identifikace relevantních problémů a vstup sociálního pracovníka OSPOD

OSPOD vykonával funkci opatrovníka pro soudní řízení v době, kdy probíhalo rozvodové řízení. Ze strany kolizního opatrovníka byla prováděna sociální šetření a pohovory s nezletilým.

V roce 2014 podal otec návrh k soudu na úpravu styku s nezletilým s tím, že kontakt se synem je již od roku 2013 omezený, „jeho vztah se synem je v pořádku, při styku nevidí problémy.“

Matka uváděla ve svém vyjádření k návrhu otce, že nezletilý nechce u otce spát, má z otce strach, špatně se mu dýchá u otce a po návratu od otce trpí astmatickou dušností.

Okresní soud vydává následně předběžné opatření a nařizuje kontakt s nezletilým pod dohledem odborného pracoviště, s dohledem nad předáním. Matka doplňuje takové setkávání následným zhodnocením, že nezletilý má noční děsy, budí se. Navštěvuje s nezletilým různé odborné lékaře – nezletilý má psychosomatické znatelné problémy – afty, vyrážku, bolesti zubů, nechutenství, zvracení, dušnost.

Matka navštěvuje s nezl. psychologa, psychiatra a další odborné lékaře.

Situace se vyhrotila, když nezletilý začal vyhrožovat sebevraždou.

Ze znaleckého posudku vyplynulo, že nezl. je na matce „mimořádně závislý“, „matka ho vědomě váže na sebe, brání zdravé separaci“. Matka by se měla vzdát programování a masivního ovlivňování nezletilého, přestat obracet role a stavět syna do postavení, kdy si může vůči otci diktovat jakékoliv požadavky a smí otce kritizovat a útočit na něho. Jako podstatné je zde tvrzení znalkyně, která uvádí, že „nezl. by neměl zásadní problém s otcem komunikovat, pokud by nebyl vystaven programování matky a bratrů.“ Zde můžeme podchytit i teoretické tvrzení, že zavržení se rozšiřuje z rodiče i na širší příbuzenstvo ze strany zavrženého rodiče. Znalkyně přímo hodnotí rozvoj syndromu zavrženého rodiče.

Spolupráce odd. SPOD a multidisciplinárního týmu

Sociální pracovník odd. SPOD komunikoval po celou dobu s celou rodinou, psychologem, soudcem, právními zástupci. V rámci znaleckých posudků podával souhrnnou zprávu o průběhu spolupráce s rodinou. Zajišťoval zprávy od školy, psychologů, lékařů. Opatrovník se účastnil dlouhotrvajícího soudního řízení, odvolacích soudních řízení, doplňujících znaleckých posudků ze strany psychologa, psychiatra.

Opatrovník v rámci soudního řízení upozorňoval na doporučení znalkyně ohledně individuální psychoterapie rodičů s nezletilým, větší podíl otce na výchově syna, střídavou výchovu, případně výhradní výchovu otce. *„Zdravotní problémy nezl. souvisí s tím, jak se musí pohybovat v nepřátelském poli mezi rodiči.“*

Po 6 měsících byl proveden znalecký posudek v oboru psychiatrie, který potvrdil syndrom zavrženého rodiče, ale v zájmu zdraví dítěte nedoporučil přímý kontakt dítěte s otcem a razantní změnu v životě chlapce. Doporučil *„omezit styk chlapce s otcem na písemnou formu.“* A především doporučil výhradně držet se chlapcova přání.

Sociální pracovník uspořádal případovou konferenci za účasti všech zainteresovaných subjektů. Zaslal výzvu matce, aby učinila maximum pro realizaci

styku syna a otce, upozorňovala na možnost uložení pořádkové pokuty, až změny výchovného prostředí, doporučil aktivní spolupráci s Dětským krizovým centrem.

Zhodnocení přijatých opatření a současné situace v K3

Sociální pracovník využil různé formy metod sociální práce – případovou konferenci, sociální šetření, opakované pohovory s nezletilým, využíval znalecké doporučení a snažil se je převést z teoretické roviny do praktické. Přesto mu jeho práci komplikovaly různé názory znalců, kdy se jejich úsudky měnily a sociální pracovník byl nucen využívat kompromisů a pokusil se „hledat zájem dítěte.“

V současné době se nezletilý s otcem nestýká, písemná forma kontaktu otce s nezletilým se zúžila na písemnou formu, kdy u rozboru dopisu je i dětský psycholog, který přenáší informace směrem k nezletilému. Ten otce i nadále odmítá.

Otec rezignoval. „*Setkávání otce s dítětem je z pohledu odborníků shledáváno jako kontraproduktivní.*“

Příloha D

Seznam tabulek

Tab. č. 1 Transformace dílčích cílů

Tab. č. 2 Časový plán výzkumného šetření